

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2021. október • XXXII. évfolyam 10. (371.) szám

Ára: 330 Ft

- A Bácskából a nyári játékokra – bajai olimpikonok a sporttörténelemben
- Új adatok Türr István származásáról és családjáról
- Munka, mulatságok és ételek szüret idején
- Tejtermékek magyarul és önerőből: bemutatkozik Pencz Pál és a Kobolya gazdaság

Fotó: Horváth Katali

Tartalom

- Adalék a Bajai (Felső-bácskai) Olimpikonok Falához (Mayer János írása)..... 3
- Pedagógus és mérnök díszdiplomák átadása Baján (Jász Anikó összeállítása)..... 7
- Kitüntetések a közelmúltból (BH-összeállítás)..... 8
- A Szent Rókus Kórház épülete a 20. század elején (Sarlós István forrásközlése)..... 8
- Türr István származásáról a családfakutató szemével (Petz Gábor tanulmánya)..... 10
- Néhány szó a Duna Fotóklub Egyesület székelyföldi képeiről..... 14
- „Lehet magyarul is sajtót csinálni...” (Lex Orsolya interjúja Pencz Pállal)..... 15
- Szavak, köznyelv, érthetőség (Valter Bálint OKTV-dolgozata)..... 18
- Szüret (Szünder Dezső írása)..... 21
- Ezt esszük szüret idején: toszkán szőlős lepény (Szünder Dezső receptje)..... 23
- Székelyföldi élmények a Duna Fotóklub Egyesület képein (fotógaléria)..... 24

Mulatságok szüret idején

Mayer János

■ Az ős – egyebek mellett – a szüret ideje. A gazda betakarítja a termést, amelyért egész évben dolgozott, és felkészül a sötétebb időszakra abban a tudatban, hogy mindent megtett azért, hogy tele legyen a pincéje, és a hordókból a legnemesebb nedűt csapolhassa. Valaha a szüret igazi társas eseménynek számított, amikor még az iskolák is bezártak, szünetelt az ítékezés, és a katonák is szabadságot kaptak. A bortermő vidékeken nagyszabású ünnepek, sátoros ünnepek, bálók kapcsolódtak a munka lezárásához, amelyek a helyi társadalmak kihagyhatatlan eseményei, az ismerkedés fontos színterei voltak. De még az én gyermek- és ifjúkoromban jellemző, egyhetes iskolai szüretnek is megvolt a maga varázsa: az ember olyan oldalairól is megismerte osztálytársait, amilyenről az iskolapadban soha. Lehet, hogy az állami gazdaságokhoz, termelősövetkezetekhez kirendelt iskolák tanulóinak ott elvégzett munkájának elhanyagolható volt a gazdasági haszna, ez a „kintalvós” betakarítás mégis olyan élményeket adott, amelyekre azóta is szívesen emlékszünk vissza, az együtt töltött munka- és szabadidő is közösséget formált a sokfelől származó diákcsoportokból.

Ma már kevesebb család őszi mindennapjainak része a szüret, ismerkedni sok más módon is lehet, és a betakarítást a szőlőtermelők az iskolások hozzájárulása nélkül is meg tudják oldani a rendszerváltás óta jelentősen lecsökkent területeken. Ugyanakkor jó látni, hogy a sokáig váláságban lévő borkultúra hazánkban fellendülőben van; egyre többen találják meg életük értelmét a szőlő- és bortermelésben, minőségre törekvő családi pincészetek megnyitásában. Környékünkön is több ilyen működik, kiváló termékeket is produkálva.

Októberi számunk több írása – közvetve vagy közvetlenül – kapcsolódik a szürethez, a szőlő- és borkultúrához, alkotó termelő tevékenységhez, vagy éppen korábbi munka betakarításához, a sikerek megünnepléséhez. Jól is esik már örülni valaminek, épp elég volt az elmúlt két évben a bezárkózásból, aggodalomból, félelemből. Persze a járvány árnyéka még mindig itt van feltűntünk, és ez továbbra is óvatosságra int, de legalábbis szeretnénk hinni: túl vagyunk a nehezén. Már annak is örülhetünk, hogy végre nem halálhírekkel, jeles személyiségekről írt nekrológokkal kell megtölte-

nünk a lap jó részét, hanem jutalmakról, kitüntetésekéről, egészségben átvett díszdiplomákról is beszámolhatunk. Örömmel számolhatunk be róla, hogy szeptember végén újraindult a Bajai Honpolgár-estek rendezvénysorozata is, innentől minden hónapban kínálunk tartalmas szórakozást az érdeklődő honpolgároknak.

Legutóbbi, az olimpiához kapcsolódó sorozatunk kapcsán megkaptuk kritikaként: miért nem bajai sportolókkal foglalkozunk? Ezt sokszor megtettük korábban is, de e lapszámban pótoljuk e „mulasztást”. Igyekezünk összegyűjteni valamennyi, nyári olimpián szerepelt bajai és környékbeli sportembert. A cikkben felsoroltak között vannak közismert, de mára teljesen feledésbe merült nevek is, pedig többen halálukig városunkban éltek, de legalábbis büszkék maradtak bácskai gyökereikre. Szép kezdeményezés persze a „város kutyájának” szobrára pénzt gyűjteni, de nem volna legalább ugyanilyen fontos azoknak az embereknek méltó emléket állítani, akik a Felső-Bácskának országos vagy akár nemzetközi hírnevet szereztek? Sok hazai és határon túli település ápolja olimpiakonzainak, legeredményesebb sportolóinak emlékét, Baja igazából még adós ezzel. Pedig volna kikre emlékeznünk – és persze ez nem feltétlenül csak a versenysport terén lehet igaz.

A 20. század elején joggal volt valódi kultusza a városunknak világhírnevet szerző Türr Istvánnak vagy akár Jelky Andrásnak (előbbiről jelen számunkban is olvashatnak), pedig ami híressé tette őket, annak városunkhoz közvetlenül nem sok köze volt. Egy kisvárosnak meg kell(ene) becsülnie régi és mai hírességeit, hírnevet szerző szülőtteit, mert egyebek mellett ez is a városmarketing része. Írásunkkal egyfajta ötletet is próbálunk adni ahhoz, hogy az egyébként minden mást elnyomó politikai ellenségeskedés közepette milyen ügyekben lehetne könnyebben konszenzust teremteni. Csak legyen, aki meghallja. ■

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számmlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Adalék a Bajai (felső-bácsi) Olimpikonok Falához

1. rész (1912-1968)

■ Az olimpiai játékoknak a legtöbb sportágban egészen különleges szerepe van. Miután csak négyévente rendezik meg őket, ezen túl pedig a legtöbb diszciplína versenyeit egyszerre tartják (így aztán más sportágak képviselőivel is találkozni lehet), már a jelenlét is életre szóló élményt nyújt azoknak, akik részesei lehetnek. A régmúlt időkben főleg az anyagiak szabtak határt a résztvevők számának, ma pedig olyan szigorú kvalifikációs rendszert teljesítve lehet csak kijutni a játékokra, hogy ez csak a legjobbaknak adatik meg. Coubertin báró egykori jelmondata (A részvétel a fontos, nem a győzelem) igazságát nehéz vitatni, hiszen sokan az indulás lehetőségének kiharcolásával is életük álmát valósíthatják meg, a helyezés, az éremszerzés, a győzelem csak a legnagyobbak kiváltsága. Különösen így van ez, ha valaki nem a fővárosból vagy egy vidéki sportfellegváról, hanem kisvárosból indulva jut el az álmok kapujába. Szerencsére nekünk is van kikre büszkének lennünk, még ha egyes bajai olimpikonok neve mára méltatlanul feledésbe is merült. Jó lenne, ha nyilvánosan is megemlékeznénk róluk.

Mayer János

■ Bajai Olimpikonok Fala természetesen (egyelőre) nem létezik, de talán érdemes lenne elgondolkodni a létesítésén, hiszen akik szerepelhetnének rajta, dicsőséget szereztek városunknak és környékünknek, sok örömet okoztak a bácsi szurkolóknak. Hozzáink legközelebb a délvidéki *Bezdránban* látni ilyet, ahol a helyi sport hírességek falán egyaránt szerepelnek magyar és szerb büszkeségek nevei, de például testvérvárosunk, *Marosvásárhely Weekend-telepén* is megörökítették a településnek hírnevet hozó sporthírességek nevét. Honszeretetére oly büszke városunkban is érdemes volna ezen elgondolkodni.

Az alábbi írásban az olimpiai adatbázis (olympedia.org) segítségével igyekeztem összegyűjteni mindazon sportolókat, akik bajaiaként (vagy közvetlen környékünkhöz kötődve) valaha olimpián szerepeltek. Az írásunkban szereplő versenyzők bajai és felső-bácsi kötődése persze nem azonos: van, akiket csak születésük köt a régióhoz, mások sportolni is itt kezdtek el, de pályájuk valamely fővárosi vagy nagyobb egyesület színeiben, netán külföldön teljesedett ki, és persze olyanok is voltak, akik legnagyobb sikereiket valamely bajai klub keretében, helyi szakemberek irányításával aratták. És néhány olyan olimpikon is akad, akik már nagy sikereik, olimpiai részvételük után kerültek városunkba. A legtöbb nagy bajnok azonban később sem felejtette el, honnan indult, és akkor is büszke bácsiaként tekintett magára, ha az élet régen másfelé sodorta. Természetesen nem állítjuk, hogy a listánk teljes lenne, de bízunk abban, hogy idővel erre is törekedhetünk majd, és ha egyszer fizikai valójában is

lesz ilyen dicsőségfal, arról egyetlen releváns név sem hiányzik majd.

Az első bajai olimpikon 1912-ben, Stockholmban állt rajthoz **Halmos** (eredetileg **Háberfeld) Győző** (1889–1944) személyében. A bajai zsidó családban született versenyző Budapesten, felsőfokú tanulmányainak idején ismerkedett meg a versenysporttal a *Nemzeti Torna Egylet* (NTE) színeiben, később a *Ferencváros* csapatában versenyzett, Budapest-bajnokságot is nyert. Stockholmba a magyar szertornász csapat tagjaként jutott el, és ott ezüstérmert szerzett. (Az összesen öt csapatot felvonultató mezőnyben Olaszország nagy fölénnyel nyert.) Ennek a mai tornász csapatversenyhez sok köze nem volt: a 16–40 (!) csapattag egyszerre mutatott be egy órán keresztül különböző gyakorlatokat korláton, nyújtón, gyűrűn, lovon és talajon, egy be- és kivonulást is beleértve. Mind ezt öt pontozó bírálta el. (Ez a formátum utoljára az 1920-as olimpián szerepelt.) Halmos az olimpia után abbahagyta a versenyzést, s bár egy ideig foglalkozott az UTE tornászaival, később fényképész műtermet nyitott Újpesten. (Egy ideig ekkor a *Békési* családnevet is használta.) 1944 őszén a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták el, ahonnan soha nem tért haza.

Magyarok legközelebb 1924-ben szerepelhettek olimpiai játékokon, és Párizsban több bajai kötődésű versenyző is indult. A legismertebb közülük **dr. Pósta Sándor** (1888–1952), aki kardvívásban egyéniben arany-, csapatban ezüstérmert szerzett, és tagja volt a bronzérmes magyar törzscsapatnak is. Ő ugyan – egy cselédlány törvénytelen gyermekeként – Pándon született, de „természetes apja”, az akkor

Az 1920-as évek egyik legjobb magyar úszónője, a bajai Molnár Ella (középen)

még hajós (később városi tisztviselő) bajai *Pósta Árpád* a magáénak elismerte, majd 1899-ben feleségével együtt örökbe is fogadták. Alighanem már korábban náluk élt, hiszen 1898 óta a bajai ciszter gimnázium növendéke volt. A vívással itt ismerkedett meg, bár igazán magas szintre csak kolozsvári egyetemi tanulmányai idején jutott. Olimpiai győzelme idején már Budapesten élt, de Baja városa hozzájárult olimpiai kiküldetésének költségeihez, így nem véletlen, hogy hazaérkezése után első útja ide vezetett. (*Pályájáról 2014/7. és 8. számunkban részletesen írtunk*).

Hozzá hasonlóan nagy reményeket fűztek a bajaiak az úszó **Molnár Ella** (1906–1990) párizsi szerepléséhez is, akinek 100 m-es mellúszásban a világcsúcsnál alig gyengébb eredménye volt. Az olimpián nőknek csak a 200 méteres versenyszámot hirdették meg, de a korabeli sajtó így is bízott a komoly eredményben. (Mivel ebben az időben sem Európa-, sem világbajnokságokat nem rendeztek, nehéz volt felmérni, ki hol tart nemzetközi riválisaihoz képest.) Indulásával Molnár egyébként az első magyar nő volt, aki olimpián úszásban szerepelt. (Összesen három női sportoló képviselte Magyarországot ezen a játékokon.) Párizsi szereplését nem kísérte szerencse: előfutámban csak a 4. helyen végzett, így nem jutott döntőbe. Baja vá-

rosa az ő indulását is támogatta, és ő a *Bajai SE* színeiben is versenyzett. 1928-ban az Egyesült Államokba távozott, ahol egy ideig még folytatta a versenysportot, majd úszóiskolát nyitott, és edzőként dolgozott. New Yorkban hunyt el.

A labdarúgó **Grósz II (Nagy) Dezső** (1898–1987) hozzá hasonlóan bajai zsidó családban született, de sportsikereit már Budapesten, a *Vívó- és Atlétikai Club* (VAC) színeiben érte el. 1924 és 1926 között volt magyar válogatott futballista. A párizsi olimpián tagja volt a magyar keretnek, de miután a magyar csapat egy győzelmet követően a második találkozóján elszenvedte a hírhedt „egyiptomi csapást” (0:3), és kiesett, végül nem léphetett pályára. 1926-ban ő is kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol még 1937-ig játszott különböző csapatokban, és a Nemzeti Sportot is tudósította egyes amerikai sporteseményekről. Los Angelesben halt meg.

Szerepelt ezen az olimpián egy olyan versenyző is, aki ekkor még aligha gondolta volna, hogy valaha köze lehet Bajához és környékéhez. Az atléta **Kóczán Mór** (1885–1972) már az 1908-as és az 1912-es olimpián is szerepelt több dobószámokban is, gerelyhajításban Stockholmban bronzérmeket is nyert. Minthogy egyébként református lelkész volt, és attól tartott, hogy egyházi felettesei nem nézik jó szemmel „hóbortját”, e két olimpián **Kovács Miklós** álnéven versenyzett. Csakhogy akkori szolgálati helyét, Csilizradványt 1920-ban a trianoni békeszerződés Csehszlovákiának ítélte, így ő is az új ország polgára lett. 1924-ben már csehszlovák színekben vett részt a párizsi játékokon, ahol gerelyhajításban 23. lett. Környékünkhöz személye úgy kapcsolódik, hogy 1948-ban a csehszlovák-magyar lakosságcsere-program keretében 24 csilizradványi magyar családot is kényszerűen Magyarországra telepítettek, köztük a lelkészét is. 1948 végétől így Csátalján élt, és – miután lakhelyén református hívek alig voltak – Szeremlén volt a Bajai Református Egyházközség beosztott lelképásztora. 1955-ben nyugdíjasként Gödre költözött, ahol a település sportéletében atlétaedzőként és versenybíróként is szerepet vállalt. Ott halt meg 1972-ben. Amíg régióinkban élt, valószínűleg nagyon kevesen tudták róla, hogy olimpiai érmes atléta volt.

Az 1928-as amszterdami olimpián szerepelt a délvidéki Ókeresztúron született **Siflis Géza** (1907–1948), aki a 9. helyen végzett jugoszláv labdarúgócsapat játékosa volt. A szabadkai SAND csapatának kapusa az olimpián egyetlen mérkőzésen

szerepelt, minthogy a jugoszlávok mindjárt az első meccsen 2:1-re kikaptak Portugáliától, és ezzel a további küzdelemből kiestek. Az *Apus* és hatalmas termete miatt *Gulliver* becenéven is ismert Siflis összesen ötször volt jugoszláv válogatott, de az olimpia után Magyarországra szerződött: előbb az FTC, később az Újpest csapatában szerepelt. (Újpestre igazolásának oka már *Szász Magda* mellúszó volt, akit 1936-ban feleségül vett. Közös gyermekük, Siflis – később *Hunyady* – Magda 1952-ben úszóként szerepelt olimpián.) A második világháború végén került Kelebiára, ahol edzőként dolgozott. Délvidéki származású magyarként a magyar-jugoszláv konfliktusok időszakában az ÁVO zaklatásainak állandó célpontja volt, az Andrassy út 60-ban többször is súlyosan bántalmazták, ott szerzett sérüléseiből sosem gyógyult fel. 1948-ban Kelebián (más források szerint Baján) hunyt el. Sírja a kelebiai temetőben van.

A két világháború között időszak egyik kiemelkedő allround sportembere volt **dr. Bácsalmási (1933-ig Skribanek) Péter** (1908–1981), aki Bácsalmásról indulva lett korának legjobb atlétája. Kiskunhalason szerzett érettségije után a TF-en lett testnevelő tanár, de később jogi doktorátust is szerzett. Három olimpiára neveztek (1928, 1932, 1936), bár Amszterdamban végül nem állt rajthoz. Los Angelesben hármasugrásban és tízpróbában, Berlinben tízpróbában és rúdugrásban indult, sőt utóbbi alkalommal beneveztek kosárlabdában is, de végül a magyar csapat anyagi okokból nem jutott el a német fővárosba. (Az ekkor Európában még gyerekcipőben járó kosárlabda is az atlétikai szövetség égisze alá tartozott.) A legjobb helyezését rúdugrásban érte el, ahol 400 cm-es eredménnyel holtversenyben 6. lett. (Ezzel a legjobb európai volt.) A berlini olimpián ő volt a magyar küldöttség zászlóvivője is. Később mesteredző, szövetségi kapitány, szövetségi tisztségviselő, a TF tanszék-vezetője lett belőle, neves szakírónak is számított. Több tanítványa szerzett olimpiai és Európa-bajnoki érmekeket, *Gyarmati Olga* távolugrásban olimpiai bajnok lett. A Testnevelési Egyetem atlétikai csarnoka az ő nevét viseli, tiszteletére éveken át emlékversenyeket tartottak.

Ugyancsak Berlinben versenyzett az olimpián **Mamusich Tibor** (1911–1999) evezős. Jó nevű szabadkai családból származott, felmenői között szép számmal akadtak jogászok, városi tisztviselők is. Apja, *Mamusich József* közjegyző volt Szabadkán, a fiú is még ott született. 1922-

Grósz II Dezső a magyar futballválogatott mezében

ben azonban az apa „repatriált”, és családjával Baján telepedett le, ahol ügyvédként, majd ismét közjegyzőként dolgozott, és a helyi bunyevác közösség építését is vállalta. Ő volt a *Bajai Ujság* kiadója, és alapítója volt a maga idejében igen népszerű boltokat működtető, *A Mi Boltunk* Kereskedelmi Rt.-nek is. Fia már a bajai III. Béla Gimnáziumban érettségizett 1931-ben, később maga is jogi doktorátust szerzett. Már bajai éveiben elköteleződött a vízi sportok mellett, a *Bajai Hajós Egylet* evezős szakosztályában kezdett evezni. Versenyzői pályafutása Budapesthez, a *Hungária Evezős Egylet*hez kötődik, amelynek színeiben 1933–41 között tízszeres magyar bajnok volt, négyszer Európa-bajnokságot is nyert, 1935-ben főiskolai világbajnok lett. Berlinben is esélyesnek számítottak a kormányos nélküli kettes versenyszámban, végül *Győry Károllyal* az akkor családostól keltő 4. helyen végeztek. A kormányos *Molnár Lászlóval* kiegészülve elindultak a kormányos kettesben is, ám annak a középfutamában már nem álltak rajthoz. Az olimpiakon családnevét egy időben *Magosi* formában használta. 1941-ben a család visszaköltözött az újra Magyarországhoz tartozó Szabadkára, ahol a versenyzéstől időközben visszavonult Mamusich ügyvédi irodát nyitott. A háború alatt katonai szolgálatot teljesítő sportoló családjával utóbb ismét Bajára menekült, de sokáig nélkülözniük kellett, minden vagyonukat elvesztették, szakmájában sokáig nem dolgozhatott. Itt halt meg 1999-ben.

Az 1948-as londoni olimpián nem szerepelt észak-bácskai kötődésű versenyző – vagy lehet, hogy mégis? Az olimpiai adatbázisban ugyanis szerepel két olyan kínai labdarúgó, **Hu Rong-seng** (Hou Rongsheng, Hau Yung-sang) és **Zu Ven-zsi** (Zou Wenzhi, Chau Man-chi), akiknek születési helyeként a magyarországi Baja szerepel. Ez elvileg nem lehetetlen, ugyanis eredetileg mindketten brit alattvalók gyermekei voltak Hongkongban. (Egyikük 1914-ben, másikuk 1917-ben született.) Hogy szüleik hogyan kerülhettek Bajára – ha az adat valós egyáltalán –, azt még tisztázni kellene. Olimpiai szereplésük mindenestre nem hagyott mély nyomot, a kínai csapat mindjárt az első mérkőzésen 4:0-ra kikapott Törökországtól, és ezzel be is fejezte a szereplését. Később mindketten elhagyták a kommunista Kínát; egyikük Tajvanon, másikuk Hongkongban telepedett le.

A kiemelkedő magyar sikereket hozó helsinki játékokon a kerékpáros **Lang István** (1933–2007) képviselte a bajai születésűeket. Az olimpia idején már ő is Budapesten élt, a *Vörös Meteor* színeiben versenyzett. Több kerékpáros versenyszámban az ország legjobbjai közé tartozott: 1952–64 között négyszeres magyar bajnok, többszörös országos csúcstartó volt. Helsinkiben az országúti egyéni és csapatversenyben, az 1000 méteres állórajtos időfutamban, illetve a 400 méteres üldöző csapatversenyben állt rajthoz. A két

Bácsalmási Péter, kora egyik legsokoldalúbb atléta

országúti versenyszámban nem ért célba, az időfutamban a 18. helyen végzett, míg a magyar csapattal 10. lett. Budapesten hunyt el.

Az 1960-as római olimpián ismét több bácskai kötődésű versenyző szerepelt. **Bedekovits Tibor** (1930–?) evezős a magyar kormányos négyes tagjaként indult az olimpián, ahol végül a 6. helyen végzett. Ekkor már ő is a budapesti *Vörös Meteor* versenyzője volt, de róla is feltételezhető, hogy már Baján evezni kezdett. 1948-ban érettségizett a III. Béla Gimnáziumban, mégpedig abban az osztályban, amelyből az államosítás, illetve az elítélt Mindszenty bíboros meghurcolása elleni tiltakozások miatt több tanulót elbocsátottak. (Osztálytársa volt a bajai kosárlabdacsapat egyik megalapítója, *Tax Imre* is.) 1956-ban nyolcasban Európa-bajnoki bronzérmes volt.

A magyar labdarúgó-válogatott római 3. helyezését a magyar közvélemény csalódásként érte meg, még ha ma csak álmódzhatunk is hasonló szereplésről. Ebben a csapatban ketten is rendelkeztek bácskai kötődéssel: **Albert Flórián** (1941–2011) és **Dunai I János** (Dujmov Iván, 1937–). Az egyetlen magyar aranylabdás (1968) Albert Hercegszántón született, igaz, még kisgyerekként elkerült onnan, amikor a család Budapestre költözött, bár bácskai kötődését soha nem tagadta meg a *Ferencváros* sztárjaként sem. Róma idején még inkább nagy reménység volt, 1959–74 között viszont 75-szörös magyar válogatott volt, két világbajnokságon (1962, 1966) szerepelt, nyert Vásárvárosok Kupáját is. A garai bunyevác családból származó Dunai I a *Bajai Bácska* csapatából került 1959-ben a *Pécsi Dózshoz*, ahol az első osztályban 268 mérkőzést játszott. A nagyválogatottban egyszer szerepelt. Az olimpiai érmes csapatnak azonban ő is meghatározó tagja volt, 5 gólt is szerzett a torna során. Pályafutásának lezárása után is Pécsen élt, és főleg Baranya megyében végzett edzői és sportvezetői munkát, jogi végzettséget is szerzett.

1964-ben, Tokióban Magyarország számos csapatsportágban képviseltette magát, és szerepelt eredményesen. Magyar férfi kosárlabdacsapat azóta sem szerepelt ötkarikás játékokon. A Japánban végül a 13. helyen végző magyar csapattal a bajai, bár ekkor már a Bp. Honvédban játszó **Rácz János** (1941–) is, sőt az első mérkőzéseken ő volt a gárda legjobb pontszerzője. A sportcsaládból származó játékos (bátyja a kiváló röplabdás és testnevelő, *Rácz Sándor* volt) 1969-ben elhagyta az országot, és pályafutását Bel-

Kóczán Mór atléta, akit a történelem sodort környékünkre

giumban, majd Franciaországban folytatta, ahol komoly elismertséget szerzett, később edzőként is eredményes volt. Már Franciaországban született lánya, *Ofélia* alpesi síelésben és síkrosszban is szerepelt téli olimpián, legjobb eredménye 4. helyezés volt.

A Tokióban 6. helyen végző magyar röplabda-válogatottban három olyan játékos is volt, akik a III. Béla Gimnáziumban kezdték röplabdás pályájukat, ketten közülük Rácz-tanítványok voltak. A három olimpiakon közül **Lantos Csaba** (1943–) Baján is született, míg **Tüske Ferenc** (1942–) Hercegszántóról, a csapat egyik legjobbjai és kapitánya, **Gálos László** (1933–2020) Bátaszékről került a középiskolába. (Az olimpia idején már mindhárman budapesti klub színeiben játszottak.) Utóbb mind szép karriert futottak be, de eltérő területen: Lantos később 128 válogatottságig és két magyar bajnoki címig jutott, később edző, sportvezető, a MOB tisztségviselője lett, az olimpia után visszavonuló Gálos klubja, az Újpesti Dózsa vezetésében töltött évtizedeket, míg Tüske játékos-pályafutásának lezárulása után visszatért tanult szakmájához, és máig állatorvosként dolgozik Nagybaracskán.

A magyar labdarúgók 1968-ban és 1972-ben is eredményesen szerepeltek az olimpián: Mexikóvárosban arany-, Münchenben ezüstérmesek. E csapatoknak két bácskai (egészen pontosan garai bunyevác) kötődésű játékosa volt: **Dunai II Antal** (Dujmov Antun, 1943–) és **Pánicsics**

A 30-as évek többszörös Európa-bajnok evezőse, Mamusich Tibor (háttul)

Miklós (Páncsity Nikola, 1944–2007). Az ifjabbik Dunai testvér már az 1964-es keretnek is tagja volt, de akkor nem lépett pályára. A két későbbi olimpián viszont a csapat egyik gólszájkjának számított: Mexikóban 5, Münchenben pedig 7 góllal terhelte meg az ellenfelek kapuját. A pályafutását a *Bajai Bácskában* kezdő csatár a *Pécsi Dózsa*, később az *Újpest* játékosa lett, ahol hétszer lett magyar bajnok és háromszor kupagyőztes. Háromszor volt magyar gólkirály, 1967-ben európai Ezüst-, 1968-ban Bronzcipőt nyert. A nagyválogatottban 1969–1973 között 31 alkalommal játszott, és 9 gólt szerzett, tagja volt az 1972-es Európa-bajnokságon 4. helyezett csapatnak is. Edzőként Magyarországon és Spanyolországban is működött, 1996-ban ő irányította Atlantában a – mindeddig utoljára olimpián szereplő – magyar együttest. A védő Páncsics is biztos pontja volt mindkét olimpiai csapatnak, nagy szerepe volt abban, hogy a gárda kevés gólt kapott. Ő Garáról 17 évesen egyből a *Ferencvároshoz* került, ahol 1961–1974 között játszott, és három bajnoki címet, egy kupagyőzelmet, valamint egy Vásárvárosok Kupája (VVK)-elsőséget szerzett. (Később az első osztályban még játszott a *Bp. Honvéd* színeiben is.) A nagyválogatottban 1967–1973 között 37-szer szerepelt. Jogász végzettséget szerzett, aktív pályafutásának vége után az MLSZ-ben dolgozott (két évig a főtítkára is volt), dolgozott edzőként, sportmenedzserként és üzletemberként is. Gyógyíthatatlan betegségben hunyt el.

1968-ban sportlövészetben indult az olimpián **Petrovácz Ferenc** (1944–2020), akinek versenyzői pályája ugyancsak Bajáról indult. Mexikóban két puskaszámban verseny-

zett (nagyöbű puska összetett, 300 méter és kisöbű puska összetett, 50 méter); előbbiben a 16., utóbbiban a 35. helyen végzett. Rendkívül sokoldalú versenyző, hivatásos katona volt, aki szinte minden puskaszámban képes volt nemzetközi szintű eredményre. Legjobb egyéni eredményét egy világbajnoki bronzérem (kisöbű sportpuska, 1974) és egy EB-bronzérem (standard puska összetett, 1969) jelenti, de csapatagként is több medáliát szerzett. Egyéniben és csapatban együttvéve 46 magyar bajnoki címet szerzett, 1967-ben az év magyar sportlövője volt. 1962-ig volt az MHS Baja versenyzője, utána az *ETI*, majd a *Bp. Honvéd* színeiben versenyzett. Versenyzői karrierje után is a honvédelmi minisztérium állományában maradt, legmagasabb rendfokozata alezredes volt. Később Kalocsán telepedett le, ott is halt meg 2020 augusztusában.

Az atléta **Szerényi János** (1938-) 10 ezer méteres síkfutásban állt rajthoz Mexikóban, és a 20. helyen végzett. A *Popeye* becenévre hallgató futó versenyzői pályája aránylag későn indult: katonaként vett részt egy mezeifutó-bajnokságon, és ott figyeltek fel a tehetségére, ezt követően a Honvéd, majd leszerelése után a Vasas versenyzője lett. Legjobb nemzetközi eredménye egy Európa-bajnoki 7. helyezés volt (1966), de idehaza mindkét hosszú távon (5000, 10 000 m) és mezei futásban is kb. egy évtizeden át a legjobbak közé tartozott, sokszoros magyar bajnok volt. Az 1970-es évek elejétől már edzőként is dolgozott, részben ezzel magyarázható, hogy a müncheni olimpiára már nem jutott ki. Nagyobb futóversenyeken, gálákon ma is rendszeresen megjelenik.

– Folytatjuk – ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Pedagógus és mérnök díszdiplomák átadása Baján

forrás: www.ejf.hu

Összeállította: Jász Anikó

■ Szeptemberben Baja mindkét felsőoktatási intézményében ünnepélyes körülmények között történt meg a díszdiplomák átadása. Hagyomány, hogy azok a felsőfokú végzettséget szerzett diplomás személyek, akik oklevelüket legalább 50 évvel korábban szerezték a megfelelő felsőfokú vagy jogelőd intézményben, és több évtizedes szakmai munkájuk során közmegebecsülésre méltó magatartást tanúsítottak, egész életútjukkal öregbítették alma materük hírnevét, 50 év után arany, 60 év után gyémánt, 65 év után vas, 70 év után rubin, 75 év után gránit díszoklevelet kaphatnak.

A nagy múltú bajai tanítóképzőben, mai nevén *Eötvös József Főiskolán* a 2021. szeptember 9-én megtartott tanévnyitón köszöntötték a tanulóikat most kezdő hallgatókat és az évtizedekkel korábban végzett pedagógusokat.

A főiskola kívülről és belülről megújuló falai között a díszteremben megtartott ünnepségen a díszdiplomásokat köszöntötte *dr. Kanizsai Mária* főiskolai tanár az 1870 óta működő pedagógusképző intézményhez való kötődésről beszélt. „...Mert a régi falak nekünk nem csak falak. Ez nemcsak egy épület, hanem egy intézmény, egy nagy szellemi család, egy közösség otthona, ahová sokan haza jöhetnek, ahol szellemi értelemben otthon vagyunk. Ahová tartozunk. Amire büszkék lehetünk.” Hangsúlyozta, hogy a jelen lévő 50 éve végzetek közül négyen oktatóként, vezetőként visszatértek alma materükbe, magasabb szinten szolgálva a tanítóképzést: *dr. Juhász Károly* korábbi főigazgató, *dr. Zorn Antal* főtitkár, *Antal István* tanár és *Katanicsné Páncsics Katalin* gyakorlóiskolai szakvezető tanár.

Az ünnepeltek nevében *dr. Zorn Antal* szólt, aki elmondta, hogy az ő évfolyamuk felvételi vizsgája 1956. április 24-én volt, és a 200 jelentkező közül csak 24-en kezdheték meg tanulmányaikat. A diploma átvétele után sokan tovább képezték magukat, közülük 13-an főiskolát, négyen egyetemet végeztek, heten iskolaigazgatóként is dolgoztak.

A díszdiplomákat a személyesen megjelenetek *dr. Szilágyiné dr. Szinger Ibolya* rektortól vehették át.

Arany diplomát kaptak: *Farkas Antalné, Hatvani Ferencné, Holeczka Andrásné, Hortyi Lászlóné, Katanicsné Páncsics Katalin, Szabó Istvánné, Szakál Katalin, Takács Mátyás, Tóth Mária Judit.*

Gyémánt diplomát kaptak: *Antal István Gábor, Balogh Antalné, Csupor Gáborné, Berényi Tibor, Lengyel Géza, Németh István, Zala István, Dr. Zorn Antal.*

Vas diplomát kaptak: *Baráti Istvánné, Gurályné Légy Ilona, Igó Elekné, Kiss Béláné, Kovács Mátyásné, Lantos Mihályné, Losonc Tiborné, Pásztor László, Pintér Lászlóné, Teryák Julianna, Theodoreán Sándorné.*

Rubin diplomát kaptak: *Dr. Juhász Károly, Lenyó Györgyné, Mihály Lászlóné, Tettinger Antalné.*

Gránit diplomát kapott: *Túriné dr. Lehoczky Lída.*

A Nemzeti Községi Egyetem Víztechnológiai Karán szeptember 3-án *dr. Bíró Tibor* dékántól vehették át díszdiplomájukat az 50 évvel ezelőtt oklevelet szerzett üzemmérnökök és szaktechnikusok. A jogelőd intézményében, a bajai Felsőfokú Vízgazdálkodási Technikumban kezdett, majd az átszervezés után a Budapesti Műszaki Egyetem Vízgazdálkodási Főiskolai Karán folytatott tanulmányok után az 1971-ben vízellátási és csatornázási üzemmérnök szakon, általános és mezőgazdasági vízgazdálkodási szakon végzett volt hallgatók közül 23 fő vehette át 2021-ben díszoklevelét.

Arany diplomát kaptak: *Balázs Imre Frigyes, Bozzay Lajosné, Eleki István, Gátmezei Sándor, Gáspár Ferenc Antal, Hutter Sándor, Kápolnás József, Kemény László Józsefné, Kertész Lóránt István, Kertész Lóránt Istvánné, Kiss Pál, Kóczán János Antal, Kulcsár László, Lebenszky Attila, Nagy Erzsébet, Pintér István, Poós István János, Ritecz György László, Sándor Gábor Lajos, Szelezcki József, Varga Ottó, Vértessy László Sándor, Vörös József.*

(Köszönet F. K.-nak az adatok összegyűjtésében nyújtott segítségéért.)■

forrás: www.vtk.uni-nke.hu

Kitüntetések a közelmúltból

mindketten a budapesti Szépművészeti Múzeumban tartott ünnepségen, 2021. augusztus 23-án vehették át dr. Novák Katalin családokért felelős tárca nélküli minisztertől.

■ Lapunk főmunkatársa és rendszeres szerzője, a Szent László ÁMK mérnök-tanára, DR. NEBOJSZKI LÁSZLÓ (csatolt képünkön) nemzeti ünnepünk alkalmából *Magyar Arany Érdemkereszt* kitüntetésben részesült. Ugyanezt az elismerést kapta meg DR. ZÖLD LÁSZLÓ CSABÁNÉ, a Bács-Kiskun Megyei Közigyűlés tagja, városunk önkormányzati képviselője is. A díjat

A megyei közgyűlés Kiskörösön tartott ünnepi ülésén adták át a 2021. évi megyei kitüntetéseket. Városunkból és környékünkéről az alábbiak részesültek a megye elismerésében: a MOGYI KFT. (Csávoly) *Bács-Kiskun Megye Gazdaságáért*, a SÜKÖSDI POLGÁRMESTERI HIVATAL MUNKATÁRSAI *Bács-Kiskun Megye Közigazgatásáért*, HAJDÓK RÓBERT, a bajai Szent László ÁMK intézményvezetője *Bács-Kiskun Megye Ifjúságának Neveléséért*, SZIGECSEÁN JÓZSEF, a bajai Rendőrkapitányság nemzetvédelmi tisztje, a Sugovica tánckör vezetője *Bács-Kiskun Megye Közösségfejlesztéséért*, a GARAI IFJÚSÁGI TÁNC-SOPORT és SZŐGYI LÁSZLÓ, a dusnoki Horvát Nemzetiségi Önkormányzat alelnöke *Bács-Kiskun Megye Nemzetiségeiért* díjat kapott. Az elismeréseket Rideg László, a megyei közgyűlés elnöke adta át.

A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Szövetsége (MAFOSZ) a magyar fotográfia napján, augusztus 29-én Biatorbágyon tartott gáláján hirdette ki idei évi díjazottjait. A bajai DUNA FOTÓKLUB EGYESÜLET a MAFOSZ *Év Alkotócsoporthja* versenyben összpontszám alapján II., elfogadott alkotások alapján I. helyezést ért el. Az egyesület tagja, BOLVÁRI CSILLA egyéniben *Az Év Fotográfusa* versenyben III. helyezést szerzett, HORVÁTH KATALIN pedig a MAFOSZ *Szalón Különdíját* kapta meg Fekete özvegyek c. természetfotójáért.

Minden kitüntetettnek szívből gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

A Szent Rókus kórház új épülete a 20. század elején

Sarlós István

■ A bajai Szent Rókus kórház 2020-ban ünnepelte fennállásának 225. évfordulóját. Az első kórházat 1793-ban kezdték el építeni, és két évvel később adták át az orvosoknak és a betegeknek. A 18. század végén megépített első épületet folyamatosan bővítették és korszerűsítették, de a 19. század végére már így sem felelt meg a kor elvárásainak, elkerülhetlenné vált egy teljesen új építése. A régi kórházépület helyén, annak elbontása után tervezték az új felhúzását. Az 1890-es évek végén megkezdődött egy, a kor kívánalmainak minden szempontból megfelelő városi kórház tervezése, majd 1900. szeptember 4-én a bajai közgyűlés elfogadta az új városi közkórház létesítéséről és az ideg- és elmeosztály megépítéséről beadott terveket, amelyeket november 17-én a belügyminisztérium is jóváhagyott. A minisztériumi jóváhagyást követte a részletes kivitelezési tárgyalások sora, valamint az építkezéshez szükséges tőke – építési kölcsön formájában történő – előteremtése is. Ez utóbbihoz, mivel a városnak 1881-ből és 1884-ből már tekintélyes mennyiségű hitele volt, külön minisztériumi hozzájárulás kellett. Az állami bürokrácia malmi lassan örölte, ezért csak 11 hónap múlva, az 1901. október 24-ére összehívott rendkívüli közgyűlés dön-

tött az építési folyamat következő lépéseiről.

„195. közgy. [közgyűlési]

12981. kig. [közigazgatási] 1901.

A városi tanács előterjesztése az újonnan építendő városi közkórház részletes költségvetése, részlettervei és vállalati feltételei megállapítása iránt. Kapcsolatosan felvetett a bajai ipartestületnek a kérvénye az építkezési munkálatoknak iparáganként és csoportonként biztosítása iránt.

Határozat:

A nagyméltóságú m. [magyar] kir. [királyi] Belügyminisztérium 1900. évi november hó 17-én 99.986 szám alatt kelt magas leiratával a város törvényhatósági bizottságának 1900. évi szeptember hó 4-én 134. szám alatt kelt közgyűlési határozatát azon részében, amellyel elvben kimondotta, hogy a jelenlegi kórházépület teljes lebontásával, annak helyén és a szomszédos telekből még megszerzendő mintegy 7 1/2 kat. [kataszteri] holdnyi területen elmekórosztállyal kapcsolatos új városi közkórházat létesít és pedig a rendes kórházat 68, illetve 76, az elmekórosztályt pedig 120 ágyra jóváhagyni és megengedni méltóztatott, hogy a kölcsön útján beszerzendő beruházási tőke kamatai és törlesztési részletei az 1898. évi XXI. tc. [törvénycikk] 14. §-ához képest az ápolási költségbe beszámíthatassanak.

A fenti számú magas miniszteri leirattal a bemutatott, s a városi tisztí mérnöki hivatal által kimunkált vázlattervek és hozzávetőleges költségvetések alapján utasítottat egyben a város közönsége, hogy a szóban levő hosszú lejáratú kölcsön felvétele módozatait az intercelluláris [időközi] kamat veszteség és árfolyamkülönbözet figyelembevételével állapítsa meg, s a kölcsön kötelezvény tervezetét jóváhagyás végett mutassa be. A kórház bemutatott vázlatterveit a nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter Úr hivatkozott magas leirata szerint a célnak megfelelőnek, s kivitelre alkalmasnak találván, kimondotta, hogy azok alapján a részletes építési tervek és előméret költségvetés, melyek jóváhagyás végett szintén fölterjesztendők, elkészíthetők lesznek.

A fenti számú magas belügyminiszteri leirat folytán az 1900. évi december hó 7-én tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlésből 19.501. kig. 1900. – 185. közgy. szám alatt hozott határozathoz képest a városi tanács:

1.) a városi új közkórház létesítésére szükségeltetendő mintegy 500.000 Koronás hosszú lejáratú kölcsön felvételének módozatai iránt az intercelluláris kamatveszteség és árfolyamkülönbözet figyelembevételével a tárgyalásokat megindította és ennek ered-

ményét a folyó évi 7.011. kig. 1901. – 108. közgy. számú határozat értelmében kormányhatósági jóváhagyás végett bejelentette.

Az e tárgyban folyó évi július hó 16-án 65.533/ VII. 1. főszám alatt kelt leirat szerint a kölcsön felvétele jóváhagyása kérdésében Belügyminiszter Úr Őnagyméltósága a kórház részletes tervei és költségvetései jóváhagyása és a munkálatoknak árlejtés útján biztosítása után, amidőn az építési költségnek kölcsönrel fedezhető része szám szerint megállapítható lesz, fog érdemlegesen határozni.

2.) A miniszteri leiratban foglalt módosítások gondos figyelembevételével, nyilvános pályázat útján a részletes építési terveket és előméret költségvetést elkészítette és a mai napon tárgyalás végett betérjesztette.

3.) Intézkedett az új közkórház szervezési szabályrendeletének elkészítése iránt.

4.) A kórházi ápolással hivatásszerűen foglalkozó apáczarenddel a tárgyalást megindította.

5.) Az új közkórház céljaira szükségeltető 7 927/1600 hold terület megszerzésére nézve a kisajátítási eljárás véglegzése iránt intézkedett. Végül –

6.) A nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter Úr folyó évi szeptember hó 4-ik napján 97.761/III. szám alatt kelt intézkedéssel jóváhagyott folyó évi július hó 8-ik napján tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlésből 8.415. kig. 1901. 128. közgy. szám alatt hozott határozattal Rajcsányi József és nejeinek a kórház céljaira szükséges szomszédos háza és telke megvétele iránt szükséges lépéseket is megtette.

Ezek előrebocsátása után a város által építendő közkórház fő és melléképületeinek Mocsányi Károly nyilvános versenytárgyalás alapján megbízott műépítész által az 1900. évi november hó 17-én 99.986. szám alatt kelt belügyminiszteri magas leirat szerint immár előzetesen jóváhagyott, s a városi tisztviselői hivatal által egybeállított hozzávetőleges költségelőirányzat és vázlatrajzolatban kifejezett irányelvek betartásával kimunkált, s a városi tanács által betérjesztett előmérete és részletes költségvetése, valamint az összes berendezésekről, a műszaki kiadásokról, a bankkölcsön finanszírozása, illetve kisajátítások és csatornázási kiadásokról egybeállított költségvetés, mely szerint az összes építési és berendezési, valamint ezzel kapcsolatos költségek 539.302, azaz ötszázharminckilencezer-háromszázkettedikoronában irányoztattak elő, valamint az ezen munkálatok biztosítása iránt kimunkált általános és részletes vállalati feltételek tárgyalás alá vételén, kivitellel elfogadtatnak

és megállapítatnak, s egyben arra való tekintettel, miszerint a kórház szennyvizeinek levezetésére építendő és a már meglévő közcsatornába kapcsolandó föld alatti csatorna a város egyéb utcáin és terein összegyülemelő csapadékvizek levezetésére is fog szolgálni, melynek költségei a kórház építési alapot csak részben terhelhetik, elvben kimondja a közgyűlés, hogy a kórház építési költségvetésében csatornázásra előirányzott 4.333 koronát meghaladó és a külön tartandó tárgyalás eredményéhez képest megállapítandó csatornázási költségeket a házi pénztár fogja viselni.

Egyben utasítatik a városi tanács, hogy ezen közgyűlési határozattal elfogadott részletes költségvetés és előméretekben felsorolt munkálatok és berendezéseknek biztosítása végett a megállapított vállalati feltételek alapján a pályázati hirdetményt az építkezési munkálatokra azonnal, a berendezési munkálatokra pedig alkalmas időben bocsássa ki, az árlejtést egy havi időköz betartásával tartsa meg és az eredményt annak idején elbírálás végett ide jelentse be.

Végül a jóváhagyott előméret részletes költségvetések és vállalati feltételek értelmében foganatosítandó összes építkezési és berendezési munkálatok foganatosítására dr. Hegedűs Aladár polgármester elnökle mellett Allaga Ottó ügyvéd, dr. Bernhardt János tisztviselő főorvos, dr. Bruck Samu ügyvéd, Drescher Gyula nagykereskedő, dr. Ladányi Mór kórházorvos, Scheibner Gyula rendőrkapitány, id. Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató, Weisz Nándor gazdasági tanácsnok, Wilhmann János városi tisztviselő mérnök építési ellenőr, valamennyien törvényhatósági bizottsági tagok és Mocsányi Károly műépítész építésvezető urakból álló építési bizottság teljhatalommal kiküldetik. Ezen közérdekű határozat az 1886. évi XXI. tc.

7. és 8. §§-ai értelmében közhírré tétetni és a meghirdetéstől számítandó 15 nap elteltével a netáni fellebbezésekkel és a vonatkozó műszaki munkálatokkal együtt a nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter Úrhoz jóváhagyás végett fölterjeszteni rendeltetik. Miről a Bajai Ipartestület azzal értesítetik, hogy kérvénye a vállalati feltételek megállapításánál figyelembevételük.

A közgyűlési határozatban megjelölt hirdetményt kifüggesztették, és a határidő lejárta után Baja város kórház-építő bizottsága 1901. december 10-én délután fél 4-kor tartotta első ülését a városházán, és azonnal munkához is látott. A hirdetmény alapján beérkeztek a kivitelezési ajánlatok, amelyeket a bizottság megvitatott, majd választott a jelentkezők közül. 1902-ben 7.852/1902-es számon a Magyar Jelzáloghitelbank folyósította a városnak a kért kórházépítési kölcsönt, pontosan 498 439,83 koronát 4,9%-os kamatra, 50 éves futamidővel. (E kamat a város hitelállományában a legkedvezőbb volt, a korábbi kölcsöneit Baja 5% feletti kamatokra kapta. Az utolsó törlesztőrészletet 1952. szeptember 1-jén kellett volna kifizetni!) Az építési munkálatok gyorsan haladtak, 1903-ban már állt az új kórház épülete, bár az épület berendezése és teljes birtokba vétele áthúzódott 1904-re. Az építkezés során felmerült minőségi kifogásokat és rendkívüli tervmódosításokat is követte a bizottság, a legtöbb probléma a szennyvíz elvezetésével és a derítőgödör kialakításával volt; a tisztiorvosi hivatal több vegyvizsgálatot is elrendelt az építkezés után. A bizottság feladatai és jogosítványai a teljes elszámolásra is kiterjedtek, így 1904. szeptember 1-jén az utolsó kifizetéseket jóváhagyó ülés után oszlott fel, de ekkor az új épület már működött. ■

Türr István származása a családfakutató szemével

Dr. Petz Gábor

■ Baja híres szülötte, *Türr István* olasz királyi altábornagy, Garibaldi nemzetőr-ségének főfelügyelője, Nápoly kormányzója, II. Viktor Emánuel szárnysegédje a társai által adományozott „rettenthetetlen magyar” jelzővel vonult be a történelembe. Szabadságharcos érdemei mellett számos vízgazdálkodási munka fűződik a nevéhez: átvette üzemeltetésre a Ferencsatornát, részt vett a Panama-csatorna nyomvonalát kijelölő expedícióban, engedélyt nyert a Korinthoszi-csatorna kiásására, megépítésére és üzemeltetésére. Nevét Baján a Duna-híd, kilátó, múzeum, középiskola, konferenciaterem, sportcsarnok, Pápán gimnázium, több településen pedig utcánév – köztük pesti lakhelyén az egykori Kishíd utca – őrzi.

A Türr életével foglalkozó írások legtöbbször általában csak néhány szóval említi születését, szüleit, ennél több információt nemigen ad. Hiteles anyakönyvi adatokkal való összevetés híján azonban ezen irodalmi közlésekbe is pontatlanságok vegyültek. A digitális információáramlás korában ma már lényegesen könnyebb hozzáférni az anyakönyvi adatokhoz. Ezen eszközök segítségével, elsősorban a Kálócspataki Főegyházmegyei Levéltár *Matricula-Historia-online* adatbázisának felhasználásával, azon belül is a *Baja-belvárosi Plébánia* anyakönyveinek kutatásával próbáltam feltérképezni Türr István származását, apai és anyai ági őseit. Ahol ezt külön nem jelzem, ott az ebből az adatbázisból nyert származástani adatokat közlöm, anyakönyvek alatt pedig a Baja-belvárosi Plébánia anyakönyveit értem.

1. Türr István és apai ági felmenői

Türr István születését illetően eltérő irodalmi adatokat találunk. *Szinyei József Magyar írók élete és munkái* (Bp., 1891) című műve a születés dátumaként 1824. augusztus 10-ét közli. *Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és városai, Bács-Bodrog vármegye II.* (Budapest, 1909) című monográfiája a hónap és nap megjelölése nélkül szintén az 1824. évet említi. Életrajzírója, *Gonda Béla (Türr tábornok)* (Budapest, 1925), majd később *Rapcsányi Jakab (Baja és Bács-Bodrog vármegye közséjei)* (Budapest, 1934) viszont 1825. augusztus 11-ét jelöli meg Türr születéséért. Ez utóbbi dátumot jegyzi a *Magyar életrajzi lexikon* és a Wikipédia magyar nyelvű szócikke is. Ugyanennek az internetes adatközlőnek az angol, olasz és

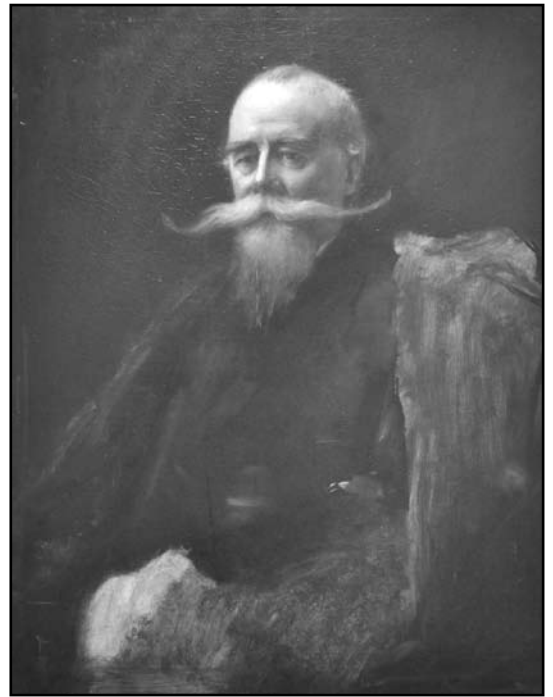
francia nyelvű változatai azonban augusztus 10-ére teszik Türr születését.

Az anyakönyvi adatok szerint Türr Istvánt 1825. augusztus 11-én keresztelte meg a baja-belvárosi templomban *Bartók Mátyás* káplán. Az anyakönyv a születés napját nem tartalmazza. A kor szokásai szerint a keresztelés megtörténhetett a születés napján azonnal, vagy a születést követő rövid időn, egy-két napon belül is. Türr budapesti halálozási anyakönyvi bejegyzéséből csak életkora ismerhető meg, születésének dátuma nem. A keresztelési anyakönyv Türr István mindegyik testvérénél a keresztelés napján túl megjegyzi a születés napját is, vagy legalábbis utal rá. Így tudható, hogy tíz testvéréből három közvetlenül a keresztelését megelőző napon született, hét pedig a keresztelés napján. Sajnálatos, hogy épp a később híressé vált gyermek keresztelésének évében nem tett említést az anyakönyv vezetője a születés idejéről.

Születésének napját Türr István feltehetően pontosan ismerhette. Elképzelhető, hogy hagyatékában fennmaradt olyan irat, amelyből az időpont megállapítható. Mivel Gonda Béla harmincnégy éven át szoros személyes kapcsolatban állt Türr tábornokkal, neki szintén lehetett első kézből származó tudása a születés időpontjáról. Emiatt, és a szülők gyakorlatára való tekintettel elfogadhatónak tarthatjuk az 1825. augusztus 11-i születésnapot.

Mivel testvéreinek ismert a születés napja, így az alábbiakban azt közlöm, a felmenőknél azonban ilyen adat nem ismert, ezért a születés és a keresztelés fogalmát a továbbiakban szinonimaként használom, amelyen a keresztelés értendő.

A keresztelési anyakönyv szerint a gyermek szülei *Thier Jakab* és *Udvary Terézia* voltak. Türr családnevéről Gonda Béla a következőket írja: „*Nevüket abban az időben Thiernek írták, így van bejegyezve az anyakönyvbe s így van nevezve iskolai bizonyítványjaiban is. A család azonban később az állítólag elnémetesített név helyett az eredeti Türr nevet használta.*” (i. m. 7.o.) *Dániel Anna Így élt Türr István* című, ifjúsági népszerűsítő könyve szerint: „*alighanem magyar voltának hangoztatása miatt változtatta meg nevét.*”

Türr István Munkácsy Mihály festményén

Már nem tudhatjuk, hogy akár maga Türr, akár későbbi életrajzírói miért tarthatták az egyébként magyar jelentéssel nem bíró „Türr” névalakot magyar származásra utalónak, vagy miért tarthatták a „Thier” formát elnémetesítettnek. Annyi bizonyos azonban, hogy a tábornok nagyapja hivatali megbízatása kapcsán nevét „Thürr-Thür” alakban írta, apjának neve pedig gyermekei születésekor mintegy egyenlő arányban Thiernek, illetőleg Thürnek íratott.

A családnév a bajai anyakönyvekben először 1737. augusztus 1-jén bukkan fel *Tír* alakban, *Tír János* és *Wolff Ágnes* szülők *Lőrinc* nevű fia megkeresztelésekor. A név – mint ahogyan az a német nevek esetében a magyar anyakönyvekben szinte törvényszerűnek számít – számtalan hasonló alakban, különféle írásmóddal fordul elő. Ezek: *Tir, Tír, Thir, Thír, Dir, Tirr, Thirr, Tier, Thier, Dier, Tih, Türr, Túrr, Thür, Thűr, Thürr.* Az ü-s változat először 1783-ban jelenik meg. Az általam vizsgált majd másfél évszázad alatt (1722–1866) néhány D kezdőbetűs esetet kivéve a családnévet szinte minden esetben T-vel kezdték. Az első száz évben elterjedtebb a *Tir-Thier* alak volt, az 1830-as éveket követően pedig felülkerekedett az ü-s írásmód: főként a *Thűr* és *Türr* forma.

Az anyakönyvi adatok vizsgálatával tehát nem igazolható az a nézet, miszerint Türr tábornok születéskori nevét később

szándékosan megváltoztatta, vagy egyáltalán változtatott volna rajta. Inkább az a kézenfekvő, hogy az ifjú- és felnőttkorában legelterjedtebb bajai írásmódot használta saját maga is.

A név jelentését két úton közelíthetjük meg: a Thier, Dier (= állat) név a német etimológia szerint a Wild (= vad, pl. őz, szarvas) szinonimája, ún. *vadásznév*. A *Dirr* név pedig *Hans Bahlow Deutsches Namenlexikonja* szerint (München, 1967) a *Dürr, Dürre, Dörr* (= aszott, sovány, vékony, szikár) tájszólási alakja.

Türr István Mantovában, 1861. szeptember 11-én vette nőül *Bonaparte-Wyse Adelinát, I. Napóleon* francia császár öcsésének, *Lucien Bonaparte* hercegnek unokáját. A tábornok 1908. május 3-án hunyt el Budapesten.

Türr István szülei, Thier Jakab és Udvary Terézia 1814. szeptember 4-én kötöttek házasságot Baján, a belvárosi templomban. Életkorukat a bejegyzés nem tartalmazza, csak annyi tudható, hogy a vőlegény nőtlen ifjú, a menyasszony hajadon volt, azaz mindketten először kötöttek házasságot. Thier Jakab neve előtt a D. rövidítés a *dominus* = úr megszólításra utal, Udvary Terézia neve előtt a kiírt *Domicella* szó pedig úrleányt jelent. A *dominus* címzés általában a nemesi ranggal nem rendelkező, főként uradalmi tisztséget betöltők (tisztartó, számtartó, ispán, erdész, hajdú stb.) anyakönyvi jelzése volt. Az ekkor 29. életévében járó Thier Jakab esetében feltehetően valamilyen városi vagy más tisztségére utalhat. A menyasszony *Domicella* megjelölését minden bizonnyal apja után kapta. A házassági tanú *Schmidt Adalbert* és *Hengl János* városi kántortartó volt, aki a híressé vált bajai *Bartsch-, Bellosics-* és *Éber-*leszármazottak közös őse. E néhány apró adatból is érzékelhető a házaspár városi társadalomban betöltött szerepe.

Thür Jakabnak és Udvary Teréziának 18 év alatt 11 gyermeke született Baján: * 1816. 02. 22. Borbála Zsuzsanna, * 1817. 10. 05. Mária Terézia Zsuzsanna [Irma], * 1818. 12. 25. Ágnes Krisztina Zsuzsanna, (+ 1824. 01. 13.), * 1821. 11. 22. Jakab Miklós, * 1823. 04. 19. Adalbert József, (+ 1829. 03. 01.), * 1824. 04. 24. György, (+ 1828. 05. 26.), * 1825. 08. 11. István, * 1827. 08. 08. Rozália, * 1829. 07. 18. Magdolna [Ilona], * 1832. 01. 06. Adalbert [Béla], * 1834. 05. 21. Ágnes (+ 1839. 11. 11.)

A gyermekek keresztszülei Schmidt Adalbert és felesége, *Staub (Staubl, Straub) Zsuzsanna* voltak. Férje halála után az

özvegyasszony egyedül töltötte be ezt a tisztséget. A családban Mária Teréziát Irmának, Adalbertet Bélának és minden bizonnyal a Magdolnának keresztelt leányt Ilonának nevezték. A testvérek közül Ágnes Krisztina, Adalbert József, György és Ágnes gyermekkorukban meghaltak, a felnőttkort hét testvér érte meg. A testvérek édesanyjuknak, Udvary Teréziának, vagy ahogyan felvésetett, *Türr Terkának* 1860-ban a bajai Rókus temetőben szép kőkeresztet állíttattak, amely közvetlenül a kápolna mögött ma is látható.

Az emlékkő szerint anyjuk 1839. november 19-én, életének 39. évében halt meg. A felnőtt árvák emlékezete azonban nem bizonyult megbízhatónak. Udvary Terézia, Thür Jakab „hitesse” ugyanis a bajai anyakönyv hiteles adata szerint 1838. november 18-án hunyt el, 41 esztendőskorában. Eszerint Udvary Terézia nem 1800 körül, hanem inkább 1797 körül szülehetett, így házasságkötésekor nem 14, hanem 17 év körüli fiatal hajadon lehetett. Amint az a halálozási bejegyzésből kiolvasható, férje, Jakab ekkor még élt. Ezért csupán az írói képzelet megnyilvánulásának tekinthető Dániel Anna leírása, miszerint az *„Özvegy Thiernének sejtelve sem volt róla, hogy fia mit forgat a fejében...”*, vagy hogy *„Thier közlegény a pécsi gyalogezredhez került, de anyja nem nyugodott bele a fiú döntésébe. Az elszegődött katonát pénzzel ki lehetett váltani, Thierné vejét menesztette Pécsre, s az leszurkolta a váltásigot az újoncért.”* Mint láttuk, Thierné nem érte meg férje halálát, így nem is özvegyült meg, és sajnos már nem volt alkalma arra, hogy István fiának serdülő-fiatalkori életét kövesse.

A férj, Thür Jakab valamivel több mint egy év elteltével követte feleségét: 1840. március 7-én, 54 esztendőskorában halt meg. Sem az ő, sem felesége halálának okáról nem ad információt az anyakönyv, csak annyit tudhatunk, hogy nem érte őket készületlenül a halál, mert az akkor már plébánosként szolgáló Bartók Mátyás mindkettejüket ellátta a haldoklók minden szentségével.

Thür Jakab 1786. június 25-én született Baján. Életkorát tehát megfelelő pontossággal

jegyzték fel a meghaltak anyakönyvébe, amely adat a tapasztalatok szerint egyébként akár több éves eltérést is mutathat. A keresztségben a Jakab Albert kettős nevet kapta. Apja Thür Jakab, anyja *Borbála*. Anyjának leánykori vezetéknevét az anyakönyv halálozási bejegyzéséből tudhatjuk meg. Eszerint néhai Tir Jakab felesége, *Tóth Borbála* 1824. március 29-én hunyt el 64 éves korában, és a Rókus temetőbe temették. Életkora alapján 1760 körül kellett születnie, keresztelési bejegyzését az anyakönyv nem tartalmazza. Idősebb Thür Jakab jóval felesége előtt, 1812. november 10-én halt meg, 60 esztendősen, majd a ferences atyák templomába (Páduai Szent Antal-templom, avagy Barátok temploma) temették. Neki 1752 körül kellett születnie, így mintegy nyolc évvel lehetett idősebb feleségénél. Az ő keresztelési adatai sem találhatók meg a Baja-belvárosi Plébánia anyakönyvében.

Türr István apjának, az ifjabb Thür Jakabnak és nagyapjának, idősb Thür Jakabnak a névazonossága később félreértésekre adott okot. *Paul Flach: Die Hausbesitzer der Stadt Baja um 1803* (Baja város háztulajdonosai 1803 körül) című művében Tier Jakab vaskereskedőt tévesen a tábornok apjával azonosította. 1803-ban

Türr István édesanyja, Udvary Terézia síremléke a bajai Rókus temetőben

azonban az ifjabb Thür Jakob még 17 éves nőtlen ifjú volt, aki önálló háztulajdonnal aligha rendelkezett. Akkor nyolctíz éves gyerek lévén biztosan nem ő, hanem apja szerepel a városi tanács jegyzőkönyveiben 1794–96-ban a városi magisztrátus tagjaként. Idősb Thür Jakob viszont 1803-ban 51 éves tiszteletreméltó polgárként élt Baján, akinek a városban már lehetett háztulajdona. E jegyzék nem is egy, hanem két ház tulajdonosaként is feltünteti őt. Az egyik, feltehetően a lakóházuk, a 464. számú telken (a Szent Antal utca nyugati oldalán), a másik, bizonyára üzletként szolgáló épület a belváros 985. számú telkén, a Zárda utca nyugati oldalán (a mai Bartók Béla utca és a Tóth Kálmán tér sarkán) állt. (vö. Flach: i. m.: 13., 20.)

Feltehetően ez az adatközlés alapozta meg a későbbi hibás azonosításokat is. A *bajai ferencesek háztörténete* beszámol néhány, a családdal kapcsolatos eseményről. (A kiadvány idézett jegyzeteit *Kőhegyi Mihály* írta.) 1808. augusztus 11-én „Thier Borbála jámbor úraszony fogadalmi ajándékként felajánlotta az oszlophoz kötözött Krisztusnak saját háza ezüstlemezbe vésett képét.” Az ehhez fűzött 1030. számú lábjegyzet szerint e jámbor úraszony: „Thür (Thür, Thürr, Tier) Jakob felesége, Thür István édesanyja. Jól menő vaskereskedésük volt. Protocollum, 1794. február 10. Thier Jakob szerepel a *Conscriptio Dicalis* 1830/1831. kötetében a 734. sorszám alatt.” Amint az az anyakönyvi adatokból kitűnik, Borbála (Tóth Borbála) asszony Thür Istvánnak nem anyja, hanem apai nagyanyja volt. Az 1794-es protocollumban feltűnő Jakob és az 1830/31-es *conscriptio*ban szereplő Jakob pedig nem azonos személy, hanem apa és fia.

1824. március 29. napján a háztörténet krónikása a következő feljegyzést tette: „A nemzetes Thür Jakob úrnak, a bajai konvent gondnokának édesanyját 27-én éjjel agyvérzés érte, s úgy halt meg, hogy előzőleg a nagyontisztelendő házfőnök atya ellátta a haldoklók szentségeivel. A Szt. Rókusba temettük.” Az 1204. számú lábjegyzet itt helyesen állapítja meg, hogy ez a Jakob Thür István altábornagy apja. Az elhunyt édesanya pedig Tóth Borbála.

Az 1840. március 7–9-i bejegyzés szerint: „Thürr Jakob úr, e konvent legkiválóbb gondnoka, 28 éves korában, hosszú betegség

Az elhalt									
Polgár- szám	A bejegyzés helye, idő, óra	Az elhalt név, kor, állás	születési idő, helye		házassági állás	hazatérési idő, helye	religió	születési idő, helye	A ház száma
			év	nap					
103	1794 aug. 11.	Thür István 51 éves	1743	aug. 11.	házas	1794	aug. 11.	1030	464.
104	1794 aug. 11.	Thür Borbála 51 éves	1743	aug. 11.	házas	1794	aug. 11.	1030	464.
105	1794 aug. 11.	Thür István 51 éves	1743	aug. 11.	házas	1794	aug. 11.	1030	464.
106	1794 aug. 11.	Thür Borbála 51 éves	1743	aug. 11.	házas	1794	aug. 11.	1030	464.
107	1794 aug. 11.	Thür István 51 éves	1743	aug. 11.	házas	1794	aug. 11.	1030	464.
108	1794 aug. 11.	Thür Borbála 51 éves	1743	aug. 11.	házas	1794	aug. 11.	1030	464.

Anyakönyvi bejegyzés Thür István haláláról (1908)

után (vízkór), melyet már október óta türelmesen viselt, 7-én este ¼ 11 órakor elhunyt; 9-én délelőtt 10 órakor a főtisztelendő prépost, a város plébános ura ünnepélyes gyászszertartással temette, utána a konvent kriptájába helyezték. Nyugodjék békében! Maradjon fenn áldott emléke!” Az ehhez fűzött 1469. számú lábjegyzet szerint: „A *Historia Domusban* egyértelműen 28 év áll. Ez azonban csak tollhiba lehet, mert Thür (Thierr, Thürr) Jakob már 1794-ben szerepelt Baja város tanácsának jegyzőkönyvében. Protocollum, 1794. február 10. Felesége felajánlást tett. HT 1808. augusztus 11.” A 28 év valóban csak elírás lehetett, mert ifjabb Thür Jakob, akiről itt szó van, 54 éves korában hunyt el. Az indoklás azonban nem állja meg a helyét, mert az 1794-es protocollumban ennek apja, az idősebb Jakob szerepel. Az 1808-as felajánlást pedig nem a felesége, hanem anyja, Tóth Borbála tette.

Idősb Thür Jakob már 1794 előtt is feltűnik a levéltári dokumentumokban: 1788. július 1-jén városi tanácsnokként tanúsítja Kiss János bajai csizmadiamester végrendeletét. (vö. Kemény János: *Duna-Tisza közti mezővárosi végrendeletek 1738–1847*. Kecskemét, 2005. 35.o.) Itt nevét németül „Jacob Nicolaus Thürr m. p. Rath Verwandter” alakban írta alá. E forrásból kitűnik, hogy a 18. századi magyarországi németiség gyakori szokásának megfelelően az idősebb Jakobnak is volt második keresztneve, a Miklós.

Idősebb Thür Jakob és Tóth Borbála házasságkötését az anyakönyv nem tartalmazza, ennek az első gyermek megszületése előtt kellett történnie. Frigyükből Baján négy gyermek született: * 1779. 04. 17. Terézia, (+ 1779. 10. 23.), * 1780. 09. 12. Borbála, (+ 1782. 10. 11.), * 1782. 09. 27. Terézia, * 1786. 06. 25. Jakob Albert

Thür István apja és nagyapja foglalkozása tekintetében az anyakönyvek is adnak némi felvilágosítást. Ifjabb Thür Jakobot gyermekei keresztelésénél két esetben (1816, 1829) illetik a Dominus (úr) titulussal, 1829. július 19-én, Magdolna leánya keresztelésekor ezen felül megjegyzi állását is: „*Judex Oppid.*”, azaz a város bírása, ami a mai polgármesteri tisztségnek megfelelő, választott megbízatásnak számított. 1819. december 22-én *Lyublyanovits Terézia* keresztelésénél a keresztanya Udvary Terézia volt, akinél feljegyezték, hogy „*consorte D.[ominus] P.[er]illustris] Jacobi Tier Judicis localis*”, azaz tekintetes Tier Jakob helybéli bíró úr házastársa. Az anyakönyv itt Thür Jakobot már nemesi megszólítással illeti, ami azonban csak egyszeri jelenségnek tekinthető. Paul Flach közlése szerint (*Die königlichen Privilegienbriefe der Stadt Baja (Ungarn)*. München, 1977. 35. o.) 1823-ban is ő volt a város német bírása. Meglepő módon Gonda Béla nem tesz említést e legmagasabb városi tisztségről: „Thür István atya, Jakob, jómódú vaskereskedő, tekintélyes városi polgár, 1835-ig városi

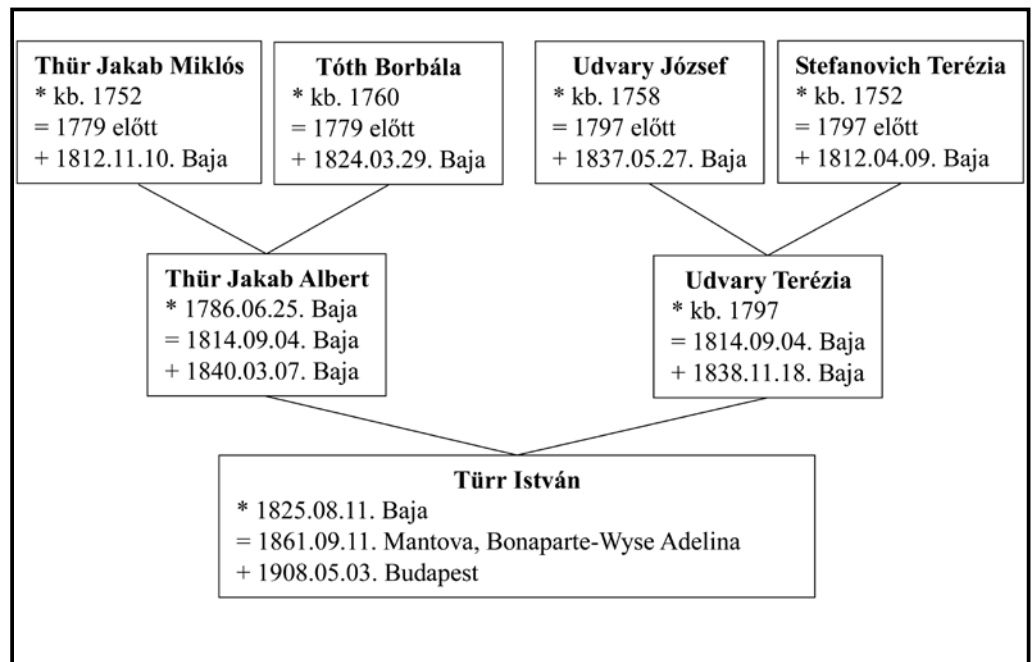
külső tanácsos és gyámatya is volt,...". (Gonda: i. m. 7.o.) A ferences háztörténet pedig azt is leírja, hogy a ferences konvent gondnoki tisztét is ellátta.

Idősb Thür Jakabról a fentebb idézett forrásokból tudjuk, hogy Baja város magisztrátusának tagja volt. Ezt megerősíti egy anyakönyvi adat is: 1797. április 9-én, *Thür Simon* és *Preier Erzsébet* házasságából született Jakab nevű gyermek keresztnései, keresztlőként tűnik fel: „*D. Jacobus Thür senator Bajensis cum sua consorte Barbara*”, azaz Thür Jakab úr bajai szenátor, feleségével, Borbálával.

Türr István nagyapjánál távolabbi Thür-felmenők a baja-belvárosi anyakönyvekből nem igazolhatók. Mivel azonban a genealógiai kutatás nagy előremozdítója a

sejtés, a következőkről még mindenképpen szót kell ejteni. Mint láttuk, idősb Thür Jakab egy alkalommal keresztszülői tisztet visel egy másik, velük párhuzamosan élt bajai Thür családnál: Thür Simon és Preier (Pray, Frey) Erzsébet egyik gyermekénél. E tényből és a névazonosságból jogosan következtethetünk arra, hogy a két személy, id. Thür Jakab és Simon rokonságban álltak egymással. Thür Simon 1747. október 17-én született Baján, apja *Thür János*, anyja *Wolf Ágnes* volt.

Thür János 1794. szeptember 25-én hunyt el Baján, 86 éves aggastyánként, így születésének éve kb. 1708-ra tehető. Első felesége, Wolf Ágnes 31 évesen, 1754. április 11-én halt meg Baján, 1723 körül születhetett. Második felesége özvegy *Hinterpocher(in) Erzsébet*, akivel Baján, 1754. november 24-én házasodott össze. Ő férjét egy hónappal megelőzve 1794. augusztus 10-én hunyt el Baján, 76 évesen, születése 1718 körülre tehető. Thür Jánosnak első feleségétől az anyakönyv tanúsága szerint négy gyermeke született: Lőrinc (*1737. 08. 07.), Simon (*1747. 10. 17.), József (*1751. 02. 01.) és Mária Terézia (*1752. 09. 06.), második feleségétől pedig Katalin (*1755. 10. 26.). Noha idősebb Thür Jakab születését 1752-re tettük, ez történhetett ezt megelőzően, de ezt követően is. Mivel Thür János gyermekeinek születése között akár több évnnyi különbség is mutatkozik, ezért nem zárható ki az a lehetőség, hogy id. Thür Jakab esetleg Thür János nem Baján anyakönyvezett gyermeke. Természetesen az is elképzelhető, hogy id. Thür Jakab és

Türr István ősfája

Simon nem testvérek, hanem távolabbi oldalági rokonok (pl. unokatestvérek) lehettek, ebben az esetben Thür János id. Thür Jakabnak nem apja, hanem mondjuk nagybátyja lehetett.

Paul Flach levéltári kutatásai alapján közölte, hogy e Thür János (Joannes Thyri írásmóddal) 1751-ben Baja város 24 tagú külső tanácsának (senatus exterior, Äußerer Rat) vezetője, ún. szószólója (tribunus plebis, Vormunder) volt. Ezt a szószólói megbízatást Thyri János 1751 és 1755 között, valamint 1761 és 1764 között minden évben ellátta. 1756-ban a magisztrátus, azaz a 12 tagú belső tanács (senatus interior, Innerer Rat) egyik esküdt tagja, 1757-től 1760-ig és 1765-ben pedig a külső tanács tagja volt. Flach e művében egyúttal megjegyzi, hogy Joannes Thyri talán Türr István generális felmenője lehet. (Vö. *Die königlichen... 19–28*.) Azt a sejtést, hogy Thyri János Türr István őse lehetett, a családban később is betöltött, mintegy „öröklődött” szenátorságon túl az is alátámasztani látszik, hogy Thyri János feleségének, Wolf Ágnesnek keresztnéve Türr István testvéreinél két alkalommal is előfordul. Könnyen lehet, hogy az Ágnes nevet ifjabb Thür Jakab a nagyanyja emlékére adta két leányának. E gondolatok azonban csak feltételezések, Türr István további felmenői, illetőleg a korábbi és más Baján élt Thür családokkal való rokonság tekintetében csak egy Baján túlmutató, kiterjesztett genealógiai kutatás adhatja meg a választ.

2. Anyai ági felmenők

Türr István anyja, Udvary Terézia 1814-es

házasságkötésekor az anyakönyvi bejegyzés nem tünteti fel szülei nevét. Gonda megjegyzi, hogy Udvary Terézia apja orvos volt. Ezt veszi át Rapcsányi is, anélkül azonban, hogy könyve későbbi részében a bajai orvosok felsorolásánál az apát az ott említett *Udvary Józseffel* azonosítaná. Flach Rapcsányira hivatkozva Udvary Terézia apjaként és Türr nagyapjaként Udvary József kirurgust nevezi meg, és valószínűsíti, hogy azonos azzal a személlyel, akit 1803-ban háztulajdonosként írtak össze. (Vö. *Flach: Die Hausbesitzer... 29., 51–52*.) Ekkor háza az 1588. számú telken, az Úri utca déli oldalán (a későbbi Vörösmarty utca az 51. sz. főút helyén lebontott részén) állt.

Az Udvary-ősökről kevés bajai anyakönyvi adat áll rendelkezésünkre. Udvary József, *Schmidt Karolina* férje, 1837. május 27-én halt meg Baján, 79 esztendőskorában. A haldoklók szentségeit kiszolgáltató és a temetést végző Bartók Mátyás plébános bejegyzése szerint „*Baja várossának rendes orvossa, polgár*” volt. Életkorából számított születési évét 1758-ra tehetjük, keresztnéjét az anyakönyv nem tartalmazza.

Az anyakönyvek utólagosan elkészített indexe, azaz mutatókönyve az orvos halálát 25 évvel megelőzően, 1812. április 9-i keltezéssel tudósít felesége haláláról is: „*Udvary Józsefné Stephanovits Teréz, városi seborvosnak 38 éves felesége.*” Érdekes módon az eredeti anyakönyvi bejegyzés a férj foglalkozásáról nem tesz említést, csak annyit tudhatunk meg belőle, hogy Udvary József megszólítása

„Domini. P.” volt, a nemeseknek kijáró tekintetes úrnak titulálták. Az elhunyt feleség előkelőbb voltára enged következtetni, hogy requiemmel, azaz gyászmisével és két harangozással temették a Szent Rókus temetőbe. *Stefanovich (Stefanovits, Stefánovics) Terézia* halála után Udvary József újranősült, ekkor vehette el Schmidt Karolinát, de egyik házasságkötés sem található meg a baja-belvárosi anyakönyvekben. Feleségeit minden bizonnyal más településről hozhatta.

Udvar József és Stefanovich Terézia frigyéből Baján az alábbi gyermekek születtek: * 1798. 10. 28. Mária Borbála, (+ 1825. 01. 31., Rabszky Ferenc felesége), * 1801. 11. 24. József, * 1803. 09. 09. Antal Ferdinánd, * 1804. 10. 18., Borbála (+ 1836. 10. 13.), * 1807. 08. 18. Mária Krisztina

Udvar Józsefnek Schmidt Karolinával kötött házasságából pedig e gyermekek származtak: * 1817. 01. 08. József Sándor, * 1819. 12. 18. Karolina Éva Katalin (+ 1823. 05. 24.), * 1824. 05. 08. Károly Mihály

Mint látható, Türr István anyja nem szerepel a fenti felsorolásban, tehát Udvar Terézia nem Baján született. Így ezen adatokból továbbra sem tudható, hogy Udvar József orvosnak volt-e Terézia

nevű leánya, és ha igen, annak ki volt az anyja. Udvar Terézia születését az előzőekben az 1797 körüli időpontban határoztuk meg. Mivel Udvar József ez idő tájt már mintegy 39 éves lehetett, lehetséges, hogy Udvar Józsefnek esetleg volt még egy korábbi felesége is, aki anyja lehet Teréziának, ahogy elképzelhető az is, hogy korábban Stefanovich Teréziától más településen született Terézia nevű leánya, akivel már a születése után kötöttek Bajára.

Nagy szerencsénkre fennmaradt Udvar József végrendelete, amelyet *Kemény János* a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának forrásközlemények sorozatában közreadott. (*Kemény: i. m. 64-66.*) A végrendelet 1836. november 1. napján „költ”, azaz hét hónappal Udvar József halála előtt. Ebből megtudjuk, hogy az orvosnak összesen két házassága volt, és a „rendeléskor” négy gyermeke élt. Első „hüvésétől” Terézia és Krisztina leányára, még élő, második hitvesétől József és Károly fiára szállt a hagyatéka. A leányokra „anyai juss fejében” bizonyos kivételekkel az ezüstszerzőket és a rézedényeket hagyta. „Trézsi” örökölte a tükröt és a porcelánedényeket. Krisztinának jutott a Mészárszék utcai ház. A „könyveket, kirurgusi instrumentumokat és az puskákat”

két fia kapta. A készpénzt és a váltókat a gyermekek és élő felesége között osztotta fel. Meghagyta azt is, hogy száz forint kamataiból „minden esztendőben halálom napján az itt való Tisztelendő Barátok Templomában egy halottak szentmise szolgáltasson.” Bár a végrendelet a feleségek nevét nem említi, nem marad kétségünk afelől, hogy Udvar Terézia anyja az első hitves, Stefanovich Terézia volt.

A végrendelet felzetén a „*Nemzetes Udvari József seborvos úrnak végső rendelése*” felirat olvasható, amelyből szintén az Udvar család nemesi származására következtethetünk. A Bács-Bodrog vármegyei nemesekről szóló mű (*Szluha Márton: Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest, 2002*) ilyen nevű családról nem tesz említést. További kihívást jelenthet pedig annak a kiderítése, hogy vajon van-e rokoni kapcsolat a *Nagy Iván* által (*Magyarország családai*) leírt Trencsén vármegyei, illetőleg a *Kempelen Bélánál* (*Magyar nemes családok*) szereplő, Nyitra vármegyei Udvar nevű családok és Türr anyai ági felmenői között.

(Az írás az az AKuFF Hírmondó XVII/40. számában – 2020. május 25. – megjelent tanulmány átdolgozott, jegyzetek nélküli változata.) ■

Néhány szó a Duna Fotóklub Egyesület székelyföldi képeihez

■ Hamarosan megnyílik egy kiállítás a bajai Duna Fotóklub Egyesület új anyagából, amelyben egy uniós pályázaton elnyert székelyföldi útjuk során készült képeket mutatják be. Az egyesület vezetője, *Horosnyi Sándor* a következő szavakkal mutatja be a kiállítás (egyben a lapunkban megjelenő galéria) anyagát:

„Visszaforgattuk kicsit a történelem kerekét. Néhány évtizeddel. Csak úgy a nagymamáink, dédmamáink koráig sétáltunk vissza Siklód, Küsmöd, Énlaka poros utcáin, ahol a csend, a nyugalom, a béke megdermedt a házak között. A harang kondulása, a tehenek kolompjai olykor megtörték a csendet a sóvidék ezen magaslatán, de az csak színesítette a csodás mezei virágoktól illatozó tájat. A siklói emberek vendégszeretete, egyszerűsége, tisztasága, közvetlensége szinte el is feledtette velünk, kik is vagyunk, honnan jöttünk. Eggyé váltunk a környezettel, a falu múltba vesztett világával, az igazi, megfogható értékekkel. Olykor még a fényképezőgépek kattintásáról is

elfeledkeztünk, úgy belemerültünk a csodába, amely áthatotta mindannyiunk lelkét abban a hét napban, mely ajándékként megadatott számunkra. Hét nap, amelyben megismertük az igazi élet ízét, illatát, érzését. Hét nap, amelyben 16 bajai fotós és 10 hozzátartozó elvarázsolva próbálta meg megörökíteni a látványt, az életérzést, és magába szippantani egy eltűnőben lévő korszak utolsó pillanatait. Hogy elhozhassuk Bajára és Magyarország több helyére ennek a megismerésnek a csodáját. Köszönjük tá-

mogatóinknak, a Magyar Művészeti Akadémiának, a Nemzeti Együttműködési Alapnak és a Kalocsai Házi Arany kft.-nek a segítséget, akiknek köszönhetően bejárhattuk Székelyföld értékkeremtő, hagyományörző, lelki feltöltődést biztosító térségeit, megadva a lehetőséget, hogy elvigyük, átadjuk, megismertessük ennek képi világát az ez iránt érdeklődő, kíváncsi közönséggel.”

A kiállítás előreláthatólag novemberben lesz látható a Bácskai Kultúrpalotában.

(Galéria a 24. oldalon) ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.
CBA Belvárosi ABC,
Eötvös utca 1.
Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.
Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft,
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt
(Baja, piaccsarnok)

„Lehet magyarul is sajtot csinálni...”

Pencz Pállal sajtokról, hagyományőrzésről, gazdálkodásról

■ A bajai városi piacon rendszeresen megfordulók bizonyára találkoztak már a dunafalvi Kobolya gazdaság termékeivel (elsősorban különleges sajtokkal) és vezetőjével, PENCZ PÁLLal is. Kolléganőnk meglátogatta az ifjú gazdálkodót vidéki birtokán. Beszélgetésük során mesélt indítatásáról, a sajt készítés technikájáról és szellemiségéről és a jövőbeni növekedés lehetőségeiről is.

Lex Orsolya

■ – Honnan ered a Kobolya elnevezés?

– A kobolya szó olyan, víz által vajt kerek medencét jelent, melyet az árkából kilépő folyó alakít ki, s időszakosan állóvíz lesz ebben a kialakult mederben. Ez régen leginkább kenderáztatóként funkcionált. Itt a Duna partján, ahol tudjuk, hogy régen fokgazdálkodás folyt, a fokokon bejövő folyóvíz ilyen kobolyákat is kialakított. A gazdaság neve ebből származtatható, hiszen a hely közelében, ahol most élünk, van egy ilyen, valamikori kobolya.

– Mindig is gazdálkodással szeretnél volna foglalkozni? Mi volt az a dolog, ami ebbe az irányba indított el?

– Dédnagyanyámnak Bácsszentgyörgyön voltak földjei, melyeken édesapám sokat dolgozott. Gabonát termeltünk akkoriban azokon a földeken. Mi pedig gyerekként szeretnénk ott lenni, figyeltük a munkát, segítünk, amiben tudunk, ugráltunk a búzában, szalmában. Szerettük, örök emlék maradt. Állatokkal akkoriban nem foglalkoztunk, nem tartottunk eladásra soha. Aztán ahogy telmult az idő, más irányt vett az élet, a földeket bérbé adtuk, mások termeltek rajtuk. Aztán úgy hozta az élet, hogy szüleim munkájuk kapcsán Dunafalvára kerültek, megtetszett, és itt ragadtunk. A bácsszentgyörgyi földeket eladtuk, illetve dunafalvi földekre „cseréltük”. Mivel innentől azután mindig dolog volt ezeken az új területeken, itt kezdtünk építkezni, ide rendeztük az életünket. S aztán már adta magát az ötlet, hogy Gödöllőre menjek, s ezen a vonalon tanuljak tovább a Szent István Egyetem agrár szakán. Úgy voltam vele, ha már felsőoktatásba járok, olyasmit tanuljak, amiből valódi hasznom is lesz. Az egyetemi életért nemigen rajongtam, de befejeztem. Igazság szerint a megtanultakból valódi profit nem származott. Az egyetem szerintem nem is erre való, az elméletben megtanult szakmai rész nem vág össze a valósággal. Viszont kapcsolati tőkém származott belőle, mellyel később is jól lehetett gazdálkodni.

Azután 2015-ben nyertem egy fiatal gazda pályázatot, mely 40 év alatti pályakezdő agrárosoknak szólt. Ez akkor 40 000 eu-

rót jelentett, ami ugyan soknak tűnhet, de igazság szerint ebben a szakágban ez nem túl sok. Viszont jó indulási alap volt, löketet adott arra, hogy igen, csináljuk!

– A sajt készítés gondolata már akkor megszületett?

– Igazság szerint akkor még nem volt tervben, hogy sajt vagy hús, de egyszer csak belevágtunk, és vettünk két marhát és mellé kicsi üszöket (még nem tejelő nőstény szarvasmarha) is. Az egyetemen szert tettem egy olyan kapcsolatra, melynek segítségével eljuthattam egy valódi gazdaságba, ahol kitanulhattam, megtanulhattam a szakma fortélyait, ezt az életmódot. Rózsa Péter biogazdálkodásáról (Virágoskút Biogazdaság) van szó, amely a Hortobágyon, Balmazújváros vidékén van. Fél évet dolgoztam ott, nem is jártam haza, végig velük voltam, szerves része voltam a családnak és a gazdaságnak, s ott tudatosult bennem, hogy én is ezt szeretném csinálni. Bármennyire is nehéz, rögzös ez az út, de azt érzem, hogy ezt akarom járni. S azóta is mindig kitarítottam, kitaratok emellett, még ha néha nagyon nehéz időszakok is jöttek, jönnek. A család pedig jött velem, támogatott, együtt csináljuk. De azt hiszem, nem bánták meg ők sem.

– Hogyan jöttél el Rózsa Péter gazdaságából?

– Amikor letelt a félév, a nála töltött szolgálat, mint a népmesékben, nem pénzt kaptam tőle, hanem állatokat. Két bivalyt, két disznót, két juhot, s tulajdonképp ez is megpecsételte a sorsomat. A szellemiség nagyon fontos, amelyet ott kaphattam. Tartjuk is a kapcsolatot, két-három havonta találkozunk is. De ha találkozunk, akkor manapság már nem a szakmáról beszélgetünk.

– A sajt készítés innentől datálható?

– A sajt készítés nagyon izgalmas dolog, olyasmi, amibe fejest kell ugrani. Én sok esetben ennek vagyok a híve: ugrani, nem lépni kell, mert sokszor érzésből csinálja az ember, átlépve a komfortzónáját. Állandó kísérletezés, finomítás, tökéletesítés. Igyekszem saját stílust kialakítani, amely csak rám, a mi gazdaságunkra jellemző. S persze mindig csak a legjobbat, a legjobbra törekedni. Hiszen rosszat lehet csinálni, de nem érdemes! Visszafelé nem akarunk lépni. Szerencsére jók a visszajelzések, a vásárlók szeretik a termékeinket, nincs okom panaszra. Az elején friss, gomolya típusú sajtokkal nyitottunk, ami ma már nincs is a palettán, mert most érlelt sajtban adunk el mindent. Tudni kell, hogy ez nem az általános magyar ízlésvilág, de mi rászoktattuk az embereket, s nagyon szeretik, ilyet nem is nagyon kapsz máshol. Most a *Falvi félkemény* nevezetű sajtunk a gazdaság zászlóshajója. Nagyon jó, rendkívül sokrétűen felhasználható. Borhoz is kiváló,

Pencz Pál

de a konyhában is megállja a helyét. Lágy sajtjaink is vannak, ahogy kecskesajtunk, penészes camembert típusú sajtunk is. De a füstölt, gyúrt a sláger, amely olyan, mint a parenyica. Ezt ismerik az emberek, jobban benne van a köztudatban.

A sajtkészítés előnye és hátránya ugyanaz: ezt mindennap kell művelni! Minden nap itt a tej, fel kell dolgozni: sokszor gyakorolni, többször el is rontjuk. De azért most már nemigen rontjuk el, mert van egy kiforrott technológia, amelyet követünk. Az elején nagyon sokszor elrontottuk, eldobtuk. Rossz sajtot nem vihetsz a piacra, mert nem lesz vevőd. De azért 10% az elején is mindig jó lett. Készítés közben folyamatosan jegyzetel az ember, mit hogyan csinál, min változtat. A kis változást is le kell írni, mert lehet, hogy éppen abból születik valami nagyon jó. S ugye, három hónappal később, amikor felvágod a sajtot, már nemigen emlékszel rá, hogy mit és hogyan csináltál, ha nem írtad le közben. Így visszavezethető, mit csináltál másképpen, amittől jobb vagy rosszabb lett a termék.

– *Ha jól értem, pont ilyen sajtot, amit most itt felvágta, nem kap máshol az ember.*

– Pontosan ilyen sajtot nem. Sőt, igazság szerint minden egyes fejéskor mást kap az ember. Ez nem állandósult dolog, sosem ugyanaz. Én a legkisebb különbséget is érzem.

– *Mekkora a jelenlegi gazdaság?*

– Jelenleg huszonhárom tehenet fejünk, amiből 280-300 liter tejünk van. Ugyan ez a Jersey tehen nem ad túl sok tejet, de ez

Édesapjával a gazdaságban

a legjobb fajta. Magyarországon nemigen elterjedt, de másutt igen. A tejének magas a zsír- és fehérjetartalma, s ez úgynevezett AA-s tej, amelyben az a jó, hogy általában még azoknak sem bántja a szervezetét, akik egyébként érzékenyek a tejure. Ez nagy előny manapság, mert egyre több az olyan ember, aki érzékeny valamilyen táplálékra. A vásárlók visszajelzései is ezt igazolják. Továbbá mi nem adunk a jószágoknak silótakarmányt, erjesztett takarmányt, így a tejben nem jelenik meg a savanyú íz, s elkerülhetők az olyan baktériumok is, melyek a sajt érését rossz irányba is fordíthatják. Ha pedig az íz vagy az állag nem az elképzelt, akkor sokan hajlamosak hozzáadni valami olyan anyagot, ami nem kell. Nálunk ilyen nem fordulhat elő, mert az elejétől a végéig, a takarmányozástól az eladásig mi intézünk mindent. Soha nem is gondolkodtam abban, hogy vásárolt tejet dolgozzak fel. Összehasonlíthatatlan a végeredmény. A kecsketejet biztos helyről vesszük, de a kecskéknél nem is igen van ilyen gond, mert általában kisebb gazdaságokban tartják őket, ott nincs silótakarmány, és nem kell akkor géppark sem hozzá.

– *Merre lehet megtalálni a termékeiteket, milyen a vevőkör?*

– Általában fix vevőkörünk van, akik mindig jönnek, betérők csak ritkán vannak, főleg nyáron, az idelátogató turisták közül. Büszkék vagyunk arra, hogy aki a termékeinket megkóstolja, azoknak 70%-a visszatérő vendég lesz. Az eladást Baján kezdtük, majd Szekszárdon, Mohácson, legújabban pedig Pakson, Soltvadkerten vagyunk jelen piaci napokon, minden héten. A környéket lefedjük. A legerősebb piacunk Szekszárd, a borászatoknak köszönhetően. Ott nagy gasztrokultúra

van a borosok miatt, az emberek is értékelik a minőséget. Baja is hatalmas piac, nagy múltú. A többi is fejlődik, lassan alakul. A járványhelyzet szerencsére nem érintett bennünket. Amikor zárlat volt, megoldottuk másképp, kiszállítással, háztól árultunk, de néhány hét után a piacok már újra működhettek. A vevőkör szerencsére nem esett vissza, sőt, több sajtot adtunk el. A nyár is jó volt, bár nyáron általában visszaesés szokott lenni, mert egyrészt nem esznek annyit, s nincsenek itthon az emberek.

– *Mi készül még a gazdaságban a sajtokon kívül?*

– Joghurt, kefir, ami szintén jól működik. Arra is igaz, hogy a bolti nem ilyen. Meg kell kóstolni azt, ami nálunk készül, összehasonlíthatatlan, ilyen az igazi joghurt! Sokat el is adunk belőle, van, aki 7 litert visz egyszerre.

– *Egy ekkora gazdaságot működtető családi vállalkozásban van-e szükség bármiféle bolti termékre?*

– A lisztet megvesszük, de a kenyeret már mi sütjük meg belőle magunknak. A másik a zöldség, amiből kevés van, mert nagy a család, de idővel ezt is fejleszteni szeretnénk, mert nagyon nehéz jó zöldséget vásárolni. Tojás-, hús- és tejtermékből viszont el vagyunk látva.

– *Biogazdaságként működtök? Egyáltalán mit jelent ez a címke?*

– Hivatalosan nem vagyunk biogazdaság. Idén hagytam fel vele, mert az rengeteg papírmunkát igényel. Én úgy csinálom egyébként is, papírok és címke nélkül is. Ha jó a termék, akkor megveszik. Én tudom, hogy vegyszermentes, bár még soha senki nem kérdezte meg.

– *Hogyan telik egy nap itt a Kobolyában?*

– A napok lassan, a hetek pedig gyorsan telnek. Hajnalban kelünk. Fél 5 körül kezdődik a munkanap, fejés, sajt készítés, napi 16-18 óra nyáron, télen egy kicsit kevesebb, s hát

Sajt készítés közben

Ma már büszkén lehet mutatni a gazdaságot

igazából sohasem jutsz a végére. Piaci napon 3-kor van ébresztő. Délig lemegy a piac, aztán itthon folytatod a munkát, sajtozni kell, a tej nem mehet kárba. Az állattal mindig van munka. Télen-nyáron, hétvégén, ünnepnapon is. A jószágok egyébként egész évben kint vannak, csak amikor nagyon nagy a sár télen, akkor hozzuk be őket fedél alá. Fontos, hogy sokat mozogjanak, de nem hagyjuk, hogy nyakig a sárban legyenek.

– *Milyen tervek vannak a gazdaság jövőjéről?*

– Folyamatban van egy nagy pályázat. Egy nagy telepét szeretnénk kialakítani. Itt a szomszédban egy régi fagyapotyár volt, amelyet szeretnénk átalakítani. Úgy-hogy, ha minden összejön, és sikeres lesz a pályázat, akkor egy nagyon modern, korszerű telepünk lesz. Az állatállomány megháromszorozódik, hetvenre ugrik fel, ami jelentős. Az napi 1200 liter tej, amellyel már nem csak a környéket tudjuk ellátni, hanem országos szintű jelenlétre is szert teszünk. Úgy számoltunk, hogy ez az a mennyiség, amely még belefér az életünkbe, s amellyel még meg tudjuk tartani ezt a minőséget. Az idej nagyon nehéz nyár volt, persze nyilván nem csak nekünk, sokaknak. Nagy teher volt rajtunk a pályázat miatt is, de ahogy a mondás tartja: teher alatt nő a pálma, minden változás fejlődéssel is jár, ami mindig nehéz. Mi is így haladunk előre.

– *Manapság nagyon fontos a vállalkozások életében a marketing. Nálatok ez hogyan működik?*

– A marketingtevékenység olyan dolog, ami kéne, de idő nincs rá. A fejlesztéshez már kellene fog ez is. De a legfontosabb egyelőre az, hogy jelen vagyunk a piacokon hétről hétre, az emberekkel, vásárlókkal, beszélgetünk. Ahol piacozunk, ott úgy érzem, elegendő is ez a fajta marketing. A legjobb reklám a minőség. Persze ha megosztok valamilyen posztot a közösségi felületeken, akkor egyből megindul a nép a piacra. De ha mindig csinálnánk, azt hiszem, előbb-utóbb ráunnának az emberek.

– *Tervezitek-e, hogy valamilyen versenyen, minősítésen részt vegyetek a termékekkel?*

– Minden évben megrendezik a sajtmustrát, amely országos sajtversenyt. Mindig akartam menni, de addig akartam várni, amíg én is meg vagyok vele elégedve a termékkel. Most már úgy érzem, hogy be merem mutatni a szakma előtt is, amit készítek. Egy ilyen megmérettetésen sajtkészítők kóstolják a termékeket, s előre meghatározott bírálati rendszer alapján pontozzák a sajtokat. Persze ez megint relatív, hogy kinek mi ízlik, mi nem.

– *Erről az életmódról az embernek a hagyományörzés, a régi világ is eszébe jut, mivel másfajta életmódot követel. Tudom, hogy a népzenevel, néptáncsal is jó viszonyban vagy, és a piacon is olykor cifraszűrben láthatnak a vásárlók. Számodra mit jelent mindez?*

– Én ebből töltkezem, merítkezem a mindennapokban. De azt gondolom, ha hip hopot hallgatnék, akkor is tudnék ilyen jó

sajtot csinálni. Én történetesen népzene hallgatók, és szeretem énekelni is. És igen, van cifraszűröm, amelyet fel is veszek, s tudom is viselni. Én nem *beöltözöm*, hanem felöltözöm. Az rögtön látszik valakin, hogy valamiben benne él, hogy az az életmód az övé, vagy csak felvett dolog: megvarratja, mert tetszik neki, de valójában *testidegen*, amit visel. Ugyanakkor azt is látod, hogy mi a jó, az igényes. Augusztus 20-án természetesen cifraszűrben árulok a piacon, ami jó marketing is egyben, de nem azért veszem fel.

Vannak fesztiválok, találkozók, ahol összejönnek, találkoznak az ebbe a szubkultúrába tartozó emberek. Ott is van olyan, aki beöltözik csikósnak, mégsem tudja használni az ostort. Rögtön látod azt is, hogy ki az igazi bugaci pásztor. Ő ugyanis abban van minden nap, az életmód, minden velejárójával az övé.

Itt össze is lehet kapcsolni a hagyományos táplálkozáskultúrával is a dolgot, bár Magyarország *tejföldrésze*, azaz az aludttej, tejföl, túró országa. Nagyon jó minőségűek idehaza ezek a termékek. A lány vagy félkemény sajtok eredetileg nem ennek a vidéknek a sajátjai, így ebből nehéz meríteni, mert nincs itthon hagyománya. Viszont hatalmas az állattartás kultúrája, s ezzel összekapcsolódva a folklóranagy vagy a tárgyi kultúra: pásztorokkultúra, faragás, zene, tánc. Szóval, lehet, hogy itthon kétszáz évvel ezelőtt nem csináltak félkemény sajtot, de ez nem azt jelenti, hogy nem kell, nincs is rá szükség... S hát lehet magyarul is ilyen sajtot csinálni! ■

Szakszavak, köznyelv, érthetőség

Varga Szabolcs „Devictus vincit. A Magyar Királyság sorsfordulói a közép- és koraújkor határán (1439-1566)” c. tanulmányának szókincsvizsgálata

■ VALTER BÁLINT a Bajai III. Béla Gimnázium 12. B osztályos tanulója, aki a 2020/21 tanévben két tárgyból (magyar nyelv, történelem) is szerepelt országos középiskolai tanulmányi versenyen (OKTV), magyar nyelvből a 3. fordulóra jutott, de történelemből is eljutott a pályamunka megírásáig. (Az országos döntőt végül a járvány miatt nem rendezték meg.) Az alábbi pályamunka magyar nyelv tantárgyból készült, szerzője az országosan a 30 legjobb versenyző közé került. (Eredményéhez ezúton is gratulálunk.) Felkészítő tanára HAÁSZ GYÖNGYI volt. Két dolgozatával a tanév végén elnyerte iskolájában az év legjobb gyakorlati, nyelvi megnyilvánulásáért adható Gondán–Horváth-díjat. Írásának – amelyet az alábbiakban rövidített, szerkesztett változatban közlünk – témája a Magyar Tudomány c. folyóirat bemutatása, illetve annak egy szabadon választott cikkének vizsgálata volt a használt szókincs szempontjából, különös tekintettel az idegen szavak, valamint a specifikus és közös terminológia használatára.

Valter Bálint

■ A Magyar Tudomány című lap története

A Magyar Tudomány folyóirat jogelődje, az *Académiai Értesítő* legelső számában azt tűzte ki alapfeladatának indulásakor (1840-ben), hogy a Magyar Tudományos Akadémia hivatalos közlönye legyen. Alapító szerkesztője Toldy (Schedel) Ferenc költő, irodalomtörténész, a romantikus triász tagja, a Kisfaludy Társaság igazgatója és az MTA titkoka (titkára) volt.

A havilap jelenlegi főszerkesztője, Falus András szerint „a folyóirat küldetése alapítása óta változatlan.” A folyóirat első részét tematikus összeállítás képezi, amely több cikket kerestül taglalja az adott témát. A főszerkesztő elmondása szerint az ilyen tematikus lapszámok összeállításakor a „bőség zavarával” küzdenek, ugyanis nagyon sok kiváló ötletük van, melyek csak a megvalósításra várnak.

A Magyar Tudomány jövőbeli sorsát tekintve a szerkesztőség is felismerte a papíralapú és elektronikus változat terjesztésének, kibővítésének fontosságát, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy az MTA és a tudományok tartásuk a lépést a mai világgal, és meg is határozzák azt.

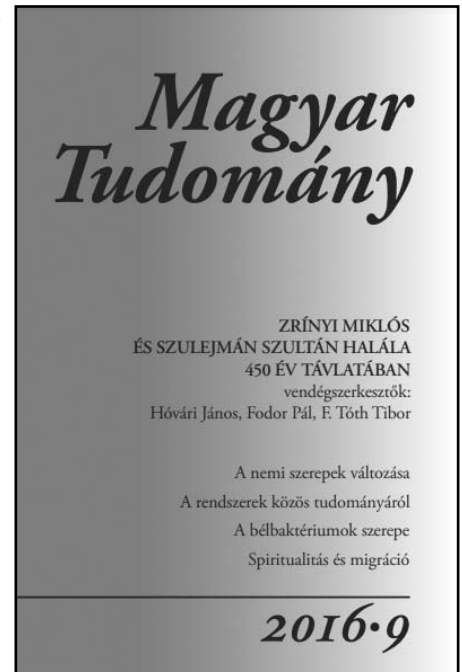
Az idegen szavak vizsgálata

A Magyar Tudomány folyóirat bővelkedik idegen szavakban, és nemcsak azért, mert az a „tudományosság” egyik fokmérője, hanem azért is, mert e szavak nagy része már korábban beépült nyelvünk beszédkulturájába, esetleg naponta használjuk őket más vonatkozásokban is. Az elemzett szöveg idegen szavainak legtöbbje éppen ezért nem is került a specifikus szókincs halmazába, sokkal inkább a köznyelvi és a közös szókincszet

részei. A nagy átfedés miatt nem egyszerű folyamat egy-egy szakkifejezésről eldönteni, hova is sorolandó. A dolgozatomban tárgyalt cikk itt érhető el: <http://www.matud.iif.hu/2016/09/02.htm>

A melléklet 1. táblázatában felsorolt idegen szavak szűk többsége képzett szó, de az általában rövidebb tőszavak sincsenek hátrányban. Mindkét csoportban a főnevek vannak túlsúlyban, ezt követik a mellénevek, az igék mennyisége elhanyagolható. (Van két ún. átmeneti szó is, amelyek jelentése a kontextustól függ, pl. a *humanista*, amely lehet fő- és melléknév is.) A tőszavak esetében azért mutatható ki a főnevek túlsúlya, mert hosszabb idegen eredetű igéink, melléneveink alapjául szolgálnak. Pl. az *ambíció* szóból képezzük az *ambicionál* és az *ambiciózus* kifejezéseket. Az ebben a kategóriában megtalálható hét melléknév ugyanígy kiváló kiindulási pontját adja néhány ma is használatos, ám bonyolultabb szónak: a *realis*-ből származik a *realizál*, *realizmus*, *realista* szavunk.

Az idegen képzett szavak nagy része a különféle képzők használatával keletkezik, mások a magyarban ritka *prefixumok* (a szótó előtt álló toldalékok) miatt válnak toldalékolttá. A leggyakoribb főnévképzők közé tartozik a *-ció*, *-áció* (pl. *emigráció*, *pacifikáció*), az *-izmus* (pl. *dinamizmus*, *univerzalizmus*), az *-ia* (pl. *diszharmónia*), *-itás* (pl. *integritás*, *szuverenitás*), vagy a magyarosabbak közül az *-ás* (pl. *lamentálás*, *urizálás*). A melléknévképzők közül a következők a legtermékenyebbek: *-ikus* (pl. *dinasztikus*, *antagonisztikus*), *-ális* (*frontális*, *normális*). Ezek közül néhány megtalálható a tőszavaknak titulált melléneveken is (pl. *kardinális*, *totális*), főneveken (pl. *koncepció*), ám

azoknak már a latin formája is így hangzott, ezért azokat a magyar nyelv nem tekinti képzett alakoknak. A *koncepció* vagy a *konfliktus* viszont a latin *con-* ('össze') előtag használatával keletkezett, így képzettnek is mondhatnánk, csak hogy a magyarban a *kon-* nem tartozik az alkalmazott prefixumok közé. Ugyancsak nehéz feladat az *autonómia* kifejezés besorolása: a latinban összetett szónak számított (*autosz* + *nomosz* → *önmaga* + *törvény*), úgy gondolom azonban, hogy az *auto-* prefixum, figyelembe véve azt is, mennyi más szó keletkezett hasonlóan, pl. *automatikus*, *automobil*. Az angol nyelvben is prefixumként tartják számon (pl. *autobiographic*, *automatically*, *autonomy*), így én is képzett szónak jelölöm.

Nemcsak az imént felsoroltak tekinthetők prefixummal ellátott szavaknak a táblázatból, ugyanis – mint említettem – a magyarban ritkán (általában csak a felső- és a túlzófok esetén) használt *előképzők* feltűnnek például a *diszharmónia* vagy a *dezinformálás* szavakban. A *disz-* ('rossz, negatív') mindig ellentétet, hiányt fejez ki, pl. a *disztópia* kifejezésben, amely főképp az irodalomban használatos, az ellenutópia szinonimájaként, de a *diszkomfort* és a *diszfunkció* is jól érzékelteti az alapszó megváltozott jelentését. A *de-* ('el, félre') is valamiféle negatív változást jelöl a szón, a szószedetben szereplő *degenerált* például 'elkorcsosult, elfajult' jelentéstartalommal bír. A *transzláció* prefixuma, a *trans-/transz-* ('át'), a térbeli elhelyezkedést szemlélteti, tehát a

transzláció magyarul átültetés. A számot, mennyiséget kifejező prefixumokat leginkább a matematikában használják nagyon kicsi/magas értékek leírására (pl. *nano-*, *giga-*), de az egyszerűbbek (pl. *bi-*, *tri-*) már beolvadtak nyelvünkbe. Az elemzett szövegben a ritkán emlegetett *monolit* szerepel, amelynek az egyes számhoz van köze: kötömbből faragott, vésett oszlop/tárgy.

Az eddig még nem említett összetett szavak kizárólag főnevek, és nincs közöttük többszörös/halmazott összetétel. Mindegyiknél csak az egyik tag idegen eredetű, két kivétellel a második tagok. Az *államkonglomerátum*-ban az az érdekes, hogy az első tag nélkül a *konglomerátum* szó különböző anyagok halmazát

jelent (földrajzban törmelékes kőzetet is jelent). A kissé képszerű „*államkonglomerátum*” szó is hasonló értelmezéssel bír: különböző népek által lakott, ugyanazon személy által vezetett országok, területek összefoglaló neve (a szövegben szereplő *Luxemburgi Zsigmond* német-római császár, magyar és cseh király is volt, így nagy kiterjedésű birodalmat kellett kormányoznia). A *reformkor*-ban azonban az első tag latin, azaz idegen eredetű: a *reform* újítást jelent, de erre a *re-* ('újjá') előtag is utalhat.

A specifikus szakszókincs vizsgálata

Történelmi témájú szövegekben gyakoriak a specifikus szakszavak (l. 2. táblázat). Ezeket tovább bontva azt is megállapíthatjuk, hogy gyakran jelennek meg bennük személynevek, illetve társadalmi réteget jelölő megnevezések. Jelentésük és eredetük szerint (a szöveg alapján) magyar és török részre különíthetők el: vannak a társadalomban elfoglalt helyre (ezek vonatkozhatnak egy egyénre vagy egy egész csoportra, pl. *bárá*, *arisztokrácia*), a politikai rangra (pl. *szultán*, *császár*), a katonai fokozatra (pl. *végvári katoná*, *főkapitány*) utaló kifejezések. Szerkezetüket tekintve a legtöbb egyszerű, nagyrészt tőszó, aminek magyarázata az lehet, hogy a korban még nem voltak olyan fejlett magyar szóképzési módszerek, amelyekkel hosszú szavakat alkottak volna. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a származási nyelvekből (német, török, perzsa) átvett szavak sem voltak bonyolultak, így kicsit átalakítva, jövevényzavakként meghonosodtak a magyar történetírásban. (Igaz, hogy azóta már sok mindent máshogy írunk.) Például a

Egyszerű szó			Képzett szó			Összetett szó
Tőszó			Főnév			
Főnév	Melléknév	Ige	Főnév	Melléknév	Ige	Főnév
fátum, elit, éra, kultúra, reneszánsz, konfliktus, karrier, koncepció, bázis, ideológia, piederstál, pozíció, ambíció, illúzió, kontraszt, kultusz, motívum, arisztokrácia, stratégia, diplomácia, dilemma, teória, technika, áfium, politika, státus, praktika	reális, modern, totális, egzakt, koherens, renitens, kardinális	annulál	diszharmonia, szuverenitás, integritás, lamentálás, realitás, dezinformálás, alternatíva, urizálás, prioritás, publicisztika, reintegráció, monolit, pacifikáció, frusztráltság, argumentáció, univerzalizmus, emigráció, humanizmus, dinamizmus, autonómia, transzláció	objektív, elektronikus, normális, funkciótlan, propagandisztikus, degenerált, determinált, antagonisztikus, frontális, pszichés, dinasztikus, intranzigens	konfrontálódik	államapparátus, államkonglomerátum, életstílus, reformkor, kurzusváltás, alaptónus
Átmeneti (szöveggörnyezetűtől függő)						
humanista, arisztokrata						

1. táblázat: idegen szavak

kádi iszlám bírót jelent, és a török *kadi* alakból származik (amely pedig az arab nyelvből került át az oszmánokhoz); de a szintén arab-török *sultan* szóból is egyszerűen rájövünk, hogy az a mai szultán szavunkat jelöli (ebből ered a *Zoltán* személynév is).

A szövegben előforduló összetett szavak leginkább speciális tisztségeket fejeznek ki. A *nagyvezír* titulust előtagja különbözteti meg a többi vezértől, és mutat rá a magasabb rangra; a *szandzsákbég* szóból ugyan le lehet hagyni az előtagot – a *bég* megnevezés önmagában is használható –, de sokkal jobban szemlélteti azt, hogy az oszmán közigazgatási egységek, a *szandzsákok* vezető tisztségviselőiről van szó. *Zrínyi Miklós főkapitánysága* annyiban tér el egy *várkapitányi* tisztségtől, hogy a szigetvári hős valamennyi dunántúli terület védője, irányítója volt, tehát jóval nagyobb területért felelt, mint egy várkapitány. A szó szerkezetek fajtája általában jelzős, ugyanis helyszínhez kapcsolják az adott kifejezést: az *erdélyi vajda* volt az a méltóság, aki a keleti országrészt, azaz Erdélyt kormányozta, a *végvári katoná* pedig az a harcos, aki az országhatárt védte az ellenségtől. Bár az ilyen szó szerkezeteknél manapság gyakran lemarad a jelző – hiszen a magyarok mindent rövidíteni akarnak, még a legrövidebb szót is „sokáig tart” kimondani –, de ezzel pontatlanabbá is válik az adott történelmi szakkifejezés.

A specifikus szakszókincs feladata az is, hogy ritkábban használt történelmi eseményeket, fogalmakat nevezzen meg. Például a *galambóci vereség* és a *nikápolyi vereség* minőségjelzős szintagmák, ugyanis egy elveszített ütközet

helyét jelölik meg. A *páviai csata* is speciális jelzős szó szerkezet, de még számos csatánk van, amelynek helyszínét egy minőségjelzős alak határozza meg (többek között a *mohácsi csata*, ami azért nem került ide, mert véleményem szerint egy olyan sokszor emlegetett, minden magyar által ismert összecsapásról van szó, amely már beépült a köznyelvbe). Hasonló esetre mutat – tulajdonneves alakban – a *Szigetvár ostroma*. A csatahely kifejezésére ez ritkább eljárás mód, a jelzős szerkezet sokkal gyakoribb a szövegekben. A dátummal való kiegészítés sem mondható szokványosnak: az *1529. évi hadjárat* sorszámnevével és jelzővel van ellátva, így teszi egyértelművé az esemény idejét. A *három részre szakadás* is történelmi fogalom: egy ország/terület (jelen esetben Magyarország) három darabra hullását jelenti, tehát célja a helyzetjelölés.

Az eddig be nem sorolt összetett szavak általában új jelentéssel, mögöttes tartalommal bírnak, ilyenre példa az *aknamunka* vagy a *hadigépezet*. Előbbi ugyanis titokban folytatott ellenséges, romboló tevékenység, amely átvitt értelmet ad a szónak. Az egyszerű szavak többsége tőszó, pl. *udvar*, *porta*, *szandzsák*, *müdara*. Az első kettő azért különleges, mert ezek a történelmi kontextusban más jelentéssel bírnak, mint a köznyelvben: az *udvar* a királyi, a *porta* pedig a szultáni központot takarja. A *szandzsák* oszmán közigazgatási egységet jelent. A *müdara* szó kevésbé ismert, ez a szultán gyakran alkalmazott „szinleléspolitikája”, melynek lényege a megtévesztés, a tettetés és a dezinformálás. A tőszavakon kívül olyan képzett szavak is előfordulnak a szövegben,

mint a *vazallusság* vagy *kapitányság*. A *-ság*, *-ség* képzők jelentésüket megváltoztatva alakítják tovább az eredeti főneveket, mindkettő helyzetet jelöl: a *vazallusság* a szultántól való függés állapota, a *kapitányság* pedig egy hivatal.

A minőségjelzős szó szerkezetek közül említethetők: *szabad átvonulás*, *közös őshaza*, *győzelmi jelentés*, *középkori magyar államiság*. E szó szerkezeteket egyszerű szavakra bontva csupa hétköznapi szót kapunk, e formákban, szó szerkezetekben azonban történelmi fogalmakká alakulnak át. A *szabad átvonulás* adott területen áthaladó, ellenállásba nem ütköző masírozás, ahol a bővítmény az alaptag körülményeire utal (ebben az esetben az átvonulás létjogosultságára); *győzelmi jelentés* egy katonai diadalról készített beszámoló, itt a bővítmény témajelölő, előre sejteti a jelentés tartalmát. A *Zrínyi-kultusz* kifejezés valószínűleg az utókor tisztelgését jelenti, szerkezeti értelemben pedig birtokviszony van két szó között, jelentéssűrítő összetételt alkotnak. A szigetvári hős Zrínyi Miklós mártírhálálának korokon átívelő, gyakori felidézésével jöhetett létre ez az alak.

A közös szakszókincs vizsgálata

A szöveg szakkifejezéseinek és idegen eredetű szavainak egy része megtalálható más tudományágak terminológiájában is. (Az adott szó jelentése a különböző szaknyelvekben nem feltétlenül azonos.) A jelentések általában hasonlítanak egymásra, de az eltérő tudományos kérdéskörök és témák következtében alkalmazkodnak azokhoz, kissé megváltoztatva eredeti értelmezésüket.

A köznyelvben is használt idegen kifejezések mellett a legtöbb szó a *társadalomföldrajz*, *politológia* nevű, többkomponensű, leginkább politikai és jogi szakkifejezéseket tartalmazó kategóriába sorolható. Ez azért lehetséges, mert a történettudomány rengeteg más tudományágot foglal magában, hiszen azok az ember fejlődésével együtt alakultak ki. Így

Magyar				Török			
Társadalmi rang		Politikai vezető	Katonai rang	Jelentésük szerint	Politikai vezető	Katonai rang	Egyéb
Egyén	Csoport	császár, tárnokmester, erdélyi vajda	végvári katona, főkapitány,		szultán, sah, szandzsákbég, nagyvezír	janicsár	kádi, csausz, rája
nemes, nemtelen, báró, arisztokrata, gróf	arisztokrácia, köznemesesség						
Tőszó	Képzett szó	Összetett szó	Jelzős szerkezet	Szerkezetük szerint	Egyszerű szó	Összetett szó	
császár, nemes, báró, gróf	nemtelen, köznemesesség, arisztokrácia, arisztokrata	tárnokmester, főkapitány, köznemesesség	erdélyi vajda, végvári katona,		szultán, sah, janicsár, kádi, csausz, rája	szandzsákbég, nagyvezír	

2. táblázat: specifikus (társadalmi osztályokra vonatkozó) szavak

az olyan szavak, mint az *autonómia* vagy a *szuverenitás* nemcsak a múlttal kapcsolatban értelmezhetők, hanem a jelenlegi jogi/politikai szakszargonban is. A *leszerelés* pedig a hadtudományokat képviselhetné, viszont a történelmi és hadászati fogalmak a múltunkat végig kísérő háborúk miatt annyira összemosódtak, egybeolvadtak, hogy én nem választottam külön.

A történelem a művészettörténettel is összefügg, vannak azonos kifejezéseik, ezek leginkább a különböző művészeti ágakban is nagy szerepet játszó korstílusok, kultúrtörténeti korszakok elnevezései (pl. *reneszánsz*, *humanizmus*). Két olyan szó is felbukkan itt, amelyek nem csak ide sorolhatók: a *degenerált* elkorcsosultat jelent, ezért is került a biológiához és a pszichológiához, ám a művészetben a nemzetiszocialisták a németellenes, illetve zsidók, feketék által alkotott munkákat is elfajzott, *degenerált művészetnek* nevezték; a *kontraszt* kifejezés pedig a festészetben ('a színek elhatároltsága egymástól') és a fizikában/optikában is ('a megvilágítás különbsége') megtalálható alapvető jelentése

mellett ('szembetűnő ellentét', személyekre is mondható).

A cím rövid elemzése

A vizsgált történelmi tanulmány címe – *Devictus vincit. A Magyar Királyság sorsfordulói a közép- és korai újkor határán (1439-1566)* – nem rövid, és ez általában elmondható a lapszám többi írásának címéről is. A cím négy sort foglal el, a szerző a különböző gondolati elemeket ponttal választja el benne, és tipográfiai eszközzel is él: a nagybetűs kiemeléssel. Ez már csak azért is fontos, mert egy címnek figyelemfelkeltő tulajdonsággal kell rendelkeznie, hiszen az az első, amit az olvasó meglát. A cím hosszúsága a tudományos stílusrétegben véleményem szerint azonban egyáltalán nem ezt a célt szolgálja. Inkább a pontos témát hivatott megjelölni, ellentétben a sajtócikkek hangzatos, rövid (és gyakran manipulatív) címével. Egy tudományos folyóiratnak, mint a *Magyar Tudomány* nem a más médiumokkal való versenyzés a célja, hanem a friss tudományos felfedezések, kutatások eredményeinek publikálása. Így a havilapban olvasható címek lényegre törő megfogalmazása mellékes a cikkek tartalmához képest. Úgy gondolom, hogy a *Magyar Tudomány* nem hódol be a 21. századi médiára jellemző divatnak, amely a népszerűséget keresi elsősorban.

Ugyanakkor a cím szignifikáns olyan értelemben, hogy – történelmi téma esetében – meghatározza az adott korszakot (ezt sokszor évszámokkal is kifejezi), és hogy ezen belül mit is fog bővebben tárgyalni (személyek, események stb.). „*Devictus vincit*” – így szól az elemezni kívánt cím első gondolata, jelentése: *legyőzve győzni*. A latin (vagy akár más nyelvű) kifejezés a címben rendkívül hatásos lehet, főleg, ha az olvasó nincs tisztában a jelentésével. Ezért is fontos, hogy kifejtsék, megmagyarázzák, miért is került a címbe. Jelen esetben a szerző utalásos módszerrel teszi meg ezt

Más tudományágak	Idegen szavak
Pszichológia, filozófia	annulál, degenerált, Stockholm-szindróma, szuverenitás, integritás, objektív, autonómia, univerzalizmus, intranzigens
Zene	diszharmonia
Nyelvészet	koherens, argumentáció, publicisztika
Informatika	dezinformálás
Művészet (irodalom)	degenerált, humanizmus, humanista, reneszánsz, kontraszt, reformkor
Biológia, kémia	degenerált, transláció, antagonisztikus
Társadalomföldrajz, politológia	annulál, dezinformálás, konfrontálódik, antagonisztikus, szuverenitás, integritás, autonómia, státusz, propagandisztikus, intranzigens, reintegráció,
Fizika	koherens, kontraszt
Teológia	univerzalizmus

írás vége felé, alátámasztva mondanivalóját: ti. hiába szakadt 1541-ben három részre az ország, túlélte. A cím az idegen eredetű szólás után úgy folytatódik, hogy megadja a helyszínt (Magyar Királyság), a vizsgálat tárgyát (sorsfordulónak értelmezése, azok hatásai) és annak idejét (a középkor és az újkor határa, konkrétan: 1439–1566, tehát Albert király halálától a szigetvári ostromig). Ezenkívül a szöveg rövid alcímeket is tartalmaz, amelyek a jobb tagolást és az új gondolatok bevezetését szolgálják.

Következtetések, személyes gondolatok

A jövő szempontjából legfontosabb kérdés

az, hogy milyen helyet foglal el a *Magyar Tudomány* a hazai tudományos életben. Ez az idők során a folyóiratot vezető szakemberekben is újra meg újra felmerült, hiszen a periodikum neve többször is megváltozott. Az MTA egyik hivatalos kiadványaként nagy felelőssége van a hazai tudományos stílusréteg folyamatos fenntartásában és fejlesztésében: ápolnia kell a szaknyelv terminológiáját, felügyelnie kell a kutatókat, azok eredményeit pedig publikálni: a hazai tudományos élet szócsövének kell lennie. Kiss Jenő 2009-ben, a *Magyar Tudományban* megjelent tanulmányában írta, hogy a nyelvünk versenyképessége forog

kockán, ugyanis a 21. század világnyelve, az angol olyan mértékben elterjedtnek számít, hogy az már a többi nyelv – köztük sajnos a magyar – fennmaradását veszélyezteti. Márpedig ezt nem engedhetjük meg: nem véletlenül birtokoljuk már 1000 éve hazánk földjét, nem véletlenül írt *Bessenyei György* a magyar nyelv korszerűsítéséről, és nem véletlenül küzdött annyit életében a „széphalmi vezér”, legnagyobb nyelvújítónk, *Kazinczy Ferenc*. „*Anyanyelvünk megóvása, fejlesztése (...) minden magyarnak, de különösen a magyar értelmiség tagjainak elháríthatatlan felelőssége.*” ■

Szüret

Szünder Dezső

■ Egy hónap már eltelt az év egyik legszínesebb időszakából, a gyerekek is megszokták, hogy újra iskolába kell járniuk, a piacokon pedig megjelent a szőlő, sok más, színesebbnél színesebb gyümölcs és zöldség között.

A szőlőtermesztés során a tőkék földbe helyezése és a palack bor megkóstolása között valahol félúton helyezkedik el a szőlő betakarítása, közismertebb nevén a szüret. E folyamat előtt és után is számos olyan pontja van a borkészítésnek, melyek fontosak, nagy figyelmet igényelnek, és ez nincs másképp a szüret folyamatában sem. Szép, felettébb romantikus látvány a szőlősorok között metszőollóval görnyedő munkásokat látni, lényegében azonban sokkal komolyabb dologról van itt szó, mint pusztán sétálni a sorok közt, majd a levágott fürtöt a kosárba tenni.

De akkor miről is van szó valójában? A szüret legfontosabb célja, hogy a szőlész-borász a céljainak, elképzeléseinek megfelelő állapotú szőlőt minél jobban megválasztott időpontban leszüretelje, azt minimális minőségi romlás nélkül a feldolgozóhelyre szállítsa, így biztosítva azt, hogy a további feldolgozás során tökéletes minőségű szőlőből készülhessen el a megálmodott bor. A szüret időpontját számos tényező befolyásolja. Ezek egyike az éppen aktuális időjárás. Az esős idő nem a legkedvezőbb a szüretre, és nem csupán azért, mert a betakarítást végzők eláznak. A másik – és talán a legfontosabb szempont – a szőlő érettsége. Augusztus végén, szeptember elején a szüret a fehér fajtákkal (*csabagyöngye*, *Irsai Olivér*, *cserszegi fűszeres*) kezdődik, majd a komolyabb fehérborokat adókkal folytatódik,

végül a vörös fajtákkal zárul. Területenként és borstílusonként azonban árnyalatnyi különbségek minden borvidéken vannak: csereszegiből készülhet száraz és természetes édes bor is: előbbit szeptemberben, utóbbit késő ősszel szedik. Vagy említhetnénk a tokaji borvidéket is, ahol *furmintból*, *sárga muskotályból*, *hárslevelűből* nagyon későn szedve – akár töppedt szemeket tartalmazó fürtökkel – magas természetes-cukor-tartalmú, hosszan érlelhető, komoly desszertborok készülnek.

Általánosságban elmondható a készülő bort illetően, hogy a szüret során a pezsgőnek, illatos fehérbornak, rozénak szánt szőlőt úgynevezett „technológiai érettségben” szüretelik, míg a testesebb, komolyabb boroknak szánt szőlőt teljes érettségben. Ha csereszegiből egy száraz, illatos fehérbort és egy édes desszertbor

is szeretne készíteni a borász, akkor akár két hónap is eltelhet a két szüret között.

Bármilyen időpontban is történik a szüret, annak módja sem mindegy, a folyamatot lehet kézzel, illetve géppel is végezni. Az elkészíteni kívánt bort szem előtt tartva a komolyabb, minőségi tételekre szánt szőlőt általában kézzel, gondosan válogatva szüretelik, az összes többit pedig kézzel, vagy géppel. Hogy melyik módszer a legmegfelelőbb, a borász mindig a lehetőségeket mérlegelve dönti el. A kézi munka drágább; általában, de nem minden esetben megbízhatóbb is, szüret közben lehetőség van a fürtök válogatására, a gyümölcs kevésbé sérül, mint gépi szüret esetén. A gépi szüret viszont hosszabb távon sokkal gazdaságosabb, gyorsabb – ez azért nagyon fontos, hogy a szőlő mielőbb kontrollált körülmények közé kerüljön,

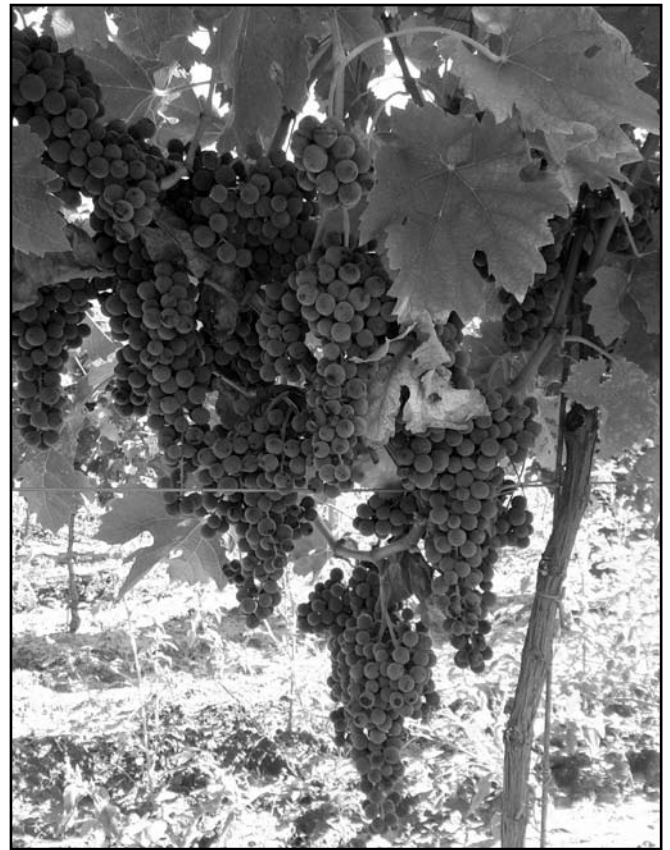
minél kevesebb oxidáció mellett. A mai, egyre modernebb gépekkel már számos olyan tényező is kiküszöbölhető, amely a szőlő minőségromlását eredményezné. Végül pedig vannak olyan területek, ahol egyszerűen nincs választási lehetőség: a földrajzi adottságok miatt egyszerűen nem lehet csak géppel szüretelni, vagy éppen ellenkezőleg: a németországi Mosel borvidéken például számos területen a talaj extrém meredeksége miatt csak kézi szüret lehetséges.

Az ideai szüretéről, annak módjáról egy helyi borászt, *Antal Attilát* kérdeztem. Az *Antal Pincészet* a reduktív tétéleinek elkészítéséhez gépi szüretet, míg a vörösboroknak szánt tétélekhez kézi szüretet alkalmaz. A szüret időpontját rendszeres kóstolással és laboratóriumi mérésekkel állapítják meg, akár naponta is kimennek a szőlőbe ellenőrizni a gyümölcs állapotát. A vett szőlőmintából elemzéssel a sav- és cukortartalmat, illetve pH-értéket vizsgálják, hogy a megfelelő pillanat meghatározható legyen. Mint ahogy az ételek ízlelésénél az ötödik íz az *umami*, a szüreti idő kiválasztásánál is létezik egy olyan tényező, amely műszerrel nem mérhető. Ez pedig nem más, mint az íz. Enélkül ugyanis lehetnek bármennyire is tökéletesek a kémiai, mért eredmények, ennek hiányában íz és élvezeti érték nélküli termék lenne az eredmény. Attiláék a szüret tervezett időpontja előtt 1-2 héttel lombzatgyérítést is végeznek, hogy a fűrtök érését megkönnyítsék, ezenkívül a lombzat állapotából is következtetnek a megfelelő szüretelési időre. A szüret befejeztével a leszedett gyümölcs 30 percen

belül a feldolgozóban van, így a szőlő elkerülhetetlen minimális oxidációján kívül semiféle káros folyamatnak nincs esélye elindulni a szemekben. A szőlőszemekből kinyomott szőlőlében pedig ilyenkor már, ha minimálisan is, de felkelhetők a bor jegyei.

Akik pedig azt gondolják, hogy a gépi szüret a rosszabb alternatíva a szőlő szüretelési módjai között, azoknak álljon itt két példa arra, hogy ez bizony nem minden esetben állja meg a helyét. Az *Antal Pincészet kékfrankos rozéja* idén a *Baja Város Bora* címet nyerte el, a 2020-as cserzegei fűszeres pedig a *Vinagora nemzetközi borversenyen* 960 benevezett minta közül lett aranyérmes.

Cserzegei fűszeres 2020: Teljes érett-ségben szüretelt szőlő, hagyományos bor-készítési eljárással készült bor. Érélet 2 hónapot, acéltartályban. Tiszta, szalmasárga szín, minimális zöldes reflexekkel. Hársfavirág és fehér virágok illata. Érett citrom és barack íze némi narancshéjjal bolondítva. Elegáns, friss, kiegyensúlyozott bor, 92/100 pont

Prémium Cuvée 2015: Merlot, Cabernet franc és kékfrankos fajták válogatott házasítása. Tiszta, bíbor szín, kezdődő barnás széllel. Fajtakarakteres illatokat felvonultató tétel, melyek ízben is visszaköszönnek. Elegáns, visszafogott intenzitású, jól iható, nehezebb ételekhez is bátran párosítható bor, teljesen integrált, szép, sima tanninok ölelésébe csomagolva. 89/100 pont, 2018-ban a Nemzeti Borkiválóságok tagja. ■

Ezt esszük szüret idején: toszkán szőlős lepény

Szünder Dezső

■ Néhány oldallal ezelőtt szó volt a szüretéről. Ennek kapcsán merülhet fel a kérdés, hogy az olykor fáradságtól csep- pet sem mentes időszakban mit is esznek azok az emberek, akik ebben a munkafolyamatban vesznek részt.

Kis hazánkban a tapasztalatok szerint a húsos raguk viszik a prímet, már ami a szüret utáni étkezéseket illeti. Paprikást, pörköltet készítenek ilyenkor általában azok a háziasszonyok, akik a szüret folyamatában nem, vagy nem végig vesznek részt. Nem is olyan messze tőlünk, a toszkán borvidéken azonban egészen más a szokás. Ott ilyenkor olyan ételt készítenek, amelyhez nem kell külön tányér, evőeszköz: remekül és könnyedén elfogyasztható pusztá kézzel is. Ez a recept azon kevesek közé tartozik, melyet egy évben legalább egy alkalommal, de mindig ősszel, a szüreti időszakban magam is elkészítek. A nagyszerűsége talán épp egyszerűségében, könnyen elkészíthetőségében, illetve az egyszerű, könnyen beszerezhető hozzávalókban rejlik. Aki a kelt tésztákat kedveli, azoknak minden bizonnyal tetszeni fog a recept, melyet Toszkánában is kétféleképpen készítenek el. Próbálják ki mindkét verziót, érdemes!

Schiaccata all'uva, a toszkán szőlős szüreti lepény

Szitáljunk egy nagyobb tálba 500 g fehér lisztet, adjunk hozzá 1 teáskanál kristálycukrot, 1-1,5 teáskanál sót, 25 g élesztőt és annyi langyos vizet, hogy lágy tésztát kapjunk, ez kb. 4-4,5 dl. Amikor kezd összeállni, akkor adjunk hozzá 2-3 evőkanál jó minőségű olívaolajat, és ez-

zel dagasszuk legalább 20 percen keresztül. A cél a lehető leglágyabb tészta összeállítása, amely már nem ragad sem a kezünkhöz, sem az edény falához. Tegyük langyos, huzatmentes helyre egy órára kelni, az edény alját és a tészta tetejét vékonyan szórjuk meg liszttel, az edényt konyharuhával takarjuk le. Amíg kel a tésztánk, készítsük elő a többi hozzávalót. Szemezzünk le 300-500 g korai vörösborszőlőt. Azért ilyen tágak a mennyiségi határok, mert ez már ízlés kérdése. Én az itthoni receptjeim során az arany középutat szoktam követni. Ennek az az oka, hogy amennyiben magasabb nedvességtartalmú szőlőt sikerül szerezni, annak könnyen az a vége, hogy a tészta elázik majd a sütés során, ami nem túl szerencsés. Inkább próbálgassuk óvatosan, találjuk meg magunk a szánk íze szerinti legjobb mennyiséget. Ha a szőlő előkészítése kész, akkor aprítsunk fel 1 evőkanál rozmaringot egészen apróra. Ha tehetjük, akkor szerezzünk be frisset! Sajnos ez a recept tipikus példája annak, hogy a szárított fűszernövény mennyire

nem tesz jót az elkészült ételnek. Ha végképp nem sikerül friss rozmaringot szerezni, csak akkor válasszuk a szárítottat. (Vagy kérjünk e cikk szerzőjétől...)

Ha megkelt a tésztánk, és legalább kétszerese a térfogata, akkor olajozunk ki egy normál gáztepsit olívaolajjal, a tésztát pedig húzzuk szét a kezünkkel óvatosan a tepsiben. Nyújtani nem kell, mert az a cél, hogy minél több levegő maradjon a tészta belsőjében. Szórjuk meg a szőlőszemekkel, a felaprított rozmaringgal és ízlés szerint barna cukorral. Az eredeti toszkán receptek 100 g körüli mennyiséget ajánlanak, én magam soha nem készítem 40-50 g-nál többel, szerintem felesleges, de minden bizonnyal vannak a kedves olvasók közt édesebb szájúak is, mint én. Ha minden kész van, hagyjuk kelni 20 percet a tésztát, majd 170-180 fokos sütőben, alsó-felső sütéssel, légkeveréssel süssük 25-30 percet, amíg a tészta oldala barnulni nem kezd, és a szőlőszemekből el nem kezd kifolyni a szőlő leve. Hagyjuk langyosra hűlni, szeleteljük és fogyasszuk egészséggel egy pohár finom vörösbortársaságában.

Alternatív megoldásként a rozmaring mellé adhatunk egy kiskanálnyi mozsárban összetört ánizsmagot is, ez igazán különlegessé teszi a lepényt a rozmaringgal együtt.

A lepény második elkészítési módjában kelesztés után a tésztát elfelezik, a tepsijébe teszik az egyik felet, rá a szőlő felét, a fűszereket felével megszórva. Erre jön a következő tésztaréteg, majd arra szőlő másik fele és a fűszerek maradéka, majd a tetejére az összes cukor, és így sütik meg a sütőben az összeállított tésztát.

Jó étvágyat kívánok! ■

Galéria a Duna Fotóklub Egyesület székelyföldi képeiből

Göldner Tiborné – György

Bolvári Csilla – Szénásszekér

Kellnemé Felső Sára – Siklódi szoba

Horosnyi Sándor – Küsmödi ház

Ligeti László – Udvaromban

Kellnemé Felső Sára – Siklódi templomtorony

Sóos Endre – Kerekek

Bolvári Csilla – Rebekka néni